

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1907. Första Kammaren. N:o 19.

Lördagen den 16 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Hans excellens herr ministern för utrikesärendena *Trolle* aflämnade Kungl. Maj:ts nedannämnda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) med förslag till ändrad lydelse af §§ 7, 9, 11, 12, 28, 32, 33, 35, 86 och 105 regeringsformen samt § 38 mom. 2 riksdagsordningen;

2:o) med förslag till lag om ändring i vissa delar af 30 kap. rättegångsbalken; samt

3:o) med förslag till understöd m. m. åt vaktkonstapeln vid tvångsarbetsanstalten i Karlskrona J. A. Nilsson för honom genom olycksfall i tjänsten tillskyndad skada.

Herr statsrådet *Swartz* öfverlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående ny aflöningsstat för statskontoret;

2:o) anordningar för eldens ledning å pansarfartygen;

3:o) pension åt tryckeriföreståndaren vid sjökarteverket A. J. Aurell;

4:o) angående inköp af den kvarstående delen af Dädesjö församlings gamla kyrka m. m.; samt

5:o) angående rätt för rektorn vid folkskoleseminariet i Strängnäs S. F. G. Lundqvist till uppflyttning i högre lönegrad.

Herr talmannen yttrade: Jag ber att för kammaren få tillkännagifva, att enligt i går vid talmanskonferensen träffad öfverenskommelse kommer under nästa vecka arbetsplenum att äga rum

på onsdag samt, om så erfordras, äfven på torsdag och fredag. Närmaste arbetsplenium därefter blir torsdagen den 4 april, då gemensamma voteringspropositioner komma att anställas öfver alla de voteringspropositioner, som dittills blifva godkända. Under mellantiden komma icke andra frågor att företagas vid de plena, som då kunna förekomma, än förslag till Riksdagens skrivelser och till voteringspropositioner, i fall sådana inkomma, med flera liknande ärenden.

Justerades protokollet för den 9 i denna månad.

Upplästes ett ingifvet läkareintyg af följande lydelse:

Landshöfding *Ch. E. von Oelreich* är af sjukdom (influenta) hindrad att tills vidare deltaga i Riksdagens arbete, intygas.

Stockholm den 15 mars 1907.

J. Jundell,
Med. doktor.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts nästlidne dag bordlagda nådiga proposition till Riksdagen, angående aftal med Norge om gemensamma undersökningar rörande de svenska flyttlapparnes renbete i Tromsö och Nordlands amt.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran bankoutskottets under gårdagen bordlagda memorial n:o 8, äfvensom lagutskottets samma dag bordlagda utlåtanden n:is 26 och 27.

Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.

Föredrogs å nyo konstitutionsutskottets den 13 och 15 innevarande mars bordlagda utlåtande n:o 2, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående de sociala regeringsärendenas sammanförande under ett statsdepartement m. m.

Uti en inom Andra Kammaren af herr *David Bergström* väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, n:o 20, i hvilken herr *Ernst Beckman* instämt, hade motionären föreslagit, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t, efter pröfning i samband med spörsmålet om inrättande af ett nytt statsdepartement för handel, industri och sjöfart af frågan om de sociala ärendenas sammanförande under ett statsdepartement, med angifvande jämväl i dess benämning af detta dess verksamhetsområde, täcktes till Riksdagen afgifva de förslag till grundlagsändringar, hvartill denna pröfning kan föranleda.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att Riksdagen, i anledning af herr Bergströms förevarande motion, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t, vid pröfningen af spörsmålet om inrättande af ett nionde statsdepartement, eller ett departement för handel, industri och sjöfart, äfven ville taga under ompröfning frågan om sociala regeringsärendens sammanförande under ifrågavarande eller annat departement, med angifvande i benämningen å departementet af detta dess verksamhetsområde, och till Riksdagen afgifva de förslag till grundlagsändringar, hvartill denna pröfning kunde föranleda.

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)*

Vid utlåtandet fanns reservation afgifven af herr Berg, som ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Berg, Lars. Då jag reserverat mig mot det förslag till riksdagsbeslut, som nu föredragits, har jag naturligtvis icke gjort det på grund af något underskattande af den utomordentliga vikten för fäderneslandets utveckling och trefnad, att de sociala ärendena förberedas på ett enhetligt och sakkunnigt sätt, så att de må kunna vinna den bästa lösning, utan jag har reserverat mig, därför att det förslag, som nu föreligger, är grundadt på en åsikt, som jag anser vara oriktig, den åsikten nämligen, att det för vinnande af en god lösning är ovillkorligen nödvändigt, att dessa ärenden, såvidt möjligt och lämpligt finnes, sammanföras till gemensam handläggning under ett enda departement. Detta tror jag icke är hvarken möjligt eller nödvändigt. Erfarenheter från andra länder gifver icke heller stöd åt en sådan teori. Utskottet kan icke ens åberopa auktoriteten hos föregående konstitutionsutskott i liknande frågor. Märkvärdigt nog — och det är troligen en öfverraskning för många liksom det varit för mig — finnes det icke ett enda land på jorden utom Frankrike, som inrättat ett särskildt departement för sociala ärenden, och det först från detta års början. Lång erfarenhet i den vägen har man således icke. Men föregående års utskott yttrar sig också emot och vederlägger denna åsikt på följande sätt:

»Då man icke rimligen kan af en departementschef fordra, att han skall vara sakkunnig i hvarje särskild grupp af ärenden, som höra under det departement han företräder, torde det af motionärerna uttalade önskemålet om en på samma gång enhetlig och sakkunnig behandling af ifrågavarande ärenden näppeligen kunna på den angifna vägen till fullo vinnas. Därjämte kan det ingalunda tagas för gifvet, att det vore till fördel, om alla ärenden, som kunna anses tillhöra de sociala frågorna, blefve sammanförda under samma departement. Sålunda kunna lagstiftningsfrågor, som beröra arbetsförhållanden, icke rätt bedömas utan noggrann pröfning af deras förhållande till lagstiftningen i öfrigt, och likaså äro arbetarfrågor, som tillhöra det ekonomiska området, så nära förbundna

Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)

med frågor, som angå industrien och näringslivet, att de ej utan olägenhet kunna förläggas under ett annat departement än det, som har att behandla frågor om handel och näringar. Man finner också, att sociala ärenden i utlandet ganska allmänt förlagts till särskilda byråer under ministerierna. Ifrågavarande ärenden äro i många fall af den beskaffenhet, att de svårigen kunna utbrytas och handläggas skilda från andra ärenden, med hvilka de hafva ett naturligt samband, men som äro sådana, att de måste inom skilda departement behandlas »

Af dessa erfarenheter skulle man kunna vara berättigad att sluta, att lämpligaste sättet att behandla dessa ärenden vore att sammanföra dem gruppvis till det departement, hvarest de med dem i nära samband stående frågor handläggas och hvarest nödig sakkunskap och sakkunniga organ finnas eller lämpligen böra anordnas.

Hvad nu särskildt själfva utskottets kläm beträffar har utskottet föreslagit Riksdagen att göra två uttalanden, att framställa två önskemål i underdånig skrifvelse till Kungl. Maj:t, det ena att Kungl. Maj:t, vid pröfningen af spörsmålet om inrättande af ett nionde statsdepartement, eller ett departement för handel, industri och sjöfart, äfven ville taga under ompröfning frågan om sociala regeringsärendens sammanförande under ifrågavarande eller annat departement, och det andra, att jämväl i departementets namn skulle angifvas dess sociala verksamhetsområde samt att Kungl. Maj:t med anledning däraf måtte hos Riksdagen föreslå de grundlagsändringar, som af denna utredning kunde påfordras. Det första af dessa önskemål rörande fördelningen af ärenden till visst eventuellt departement ingriper i den närmare fördelning departementen emellan, som bestämmes af Kungl. Maj:t enligt 6 § R. F. och afser hvarken ändring eller förbättring af grundlag på sätt riksdagsordningen § 38 stadgar. Det hör sålunda icke under konstitutionsutskottets bepröfvande, och Riksdagen bör, enligt min mening, icke befatta sig med att aflåta någon skrifvelse härom, äfven därför att Riksdagen har affärdat en nära liknande skrifvelse om ett nytt statsdepartement för handel m. m. endast för två år sedan, och Riksdagen har all grundad anledning att antaga, att dessa frågor om fördelning af ärendena departementen emellan, just med anledning af denna 1905 års skrifvelse, komma att af Kungl. Maj:t tagas i noggrant öfvervägande.

Det andra önskemålet, som gäller benämningen på det blifvande departementet, är så oväsentligt och af så ringa betydelse, att det är alldeles onödigt, minst sagdt, att Riksdagen därom skrifer. Namnfrågan är emellertid den enda punkt, på grund hvaraf utskottet har befoغنhet att taga motionen under ompröfning.

Jag har därjämte haft en annan särskild anledning att reservera mig nämligen den, att utskottet, i strid mot mitt därom gjorda yrkande, icke ansett sig böra beröra den viktiga omständigheten,

att detta ärende om ett nytt statsdepartement i lång tid varit föremål för Riksdagens behandling och uttalanden, i det att, sedan år 1857 i icke mindre än 4 kungl. propositioner och 13 motioner gjorts framställningar i syfte att få ett nytt statsdepartement inrättadt, till hvilket, enligt vissa förslagsställares åsikt, skulle förläggas ärenden, som angå samfärdsel, kommunikationer, allmänna arbeten m. m., medan en annan del ansett att ärenden, som angå näringsväsendet, skulle dit förläggas. Senast år 1893 skref Riksdagen och begärde, att Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande frågan om ett nytt statsdepartements inrättande samt inkomma till Riksdagen med proposition därom; och förklarade sig Riksdagen anse, att de ärenden, som i första rummet skulle förläggas under detta departement, vore just dem som berörde samfärdsmedlen. Men Riksdagen framhöll därjämte, att som de angelägenheter, som anginge allmänna arbeten, stode i ett visst samband med dem, som omfattade allmänna samfärdseln och handeln, hade Riksdagen funnit önskligt, om alla dessa ärenden kunde sammanföras under ett departement. Då nu Riksdagen för längesedan yttrat sig om denna fördelning så, att till det blifvande handelsdepartementet borde förläggas äfven ärenden rörande allmänna arbeten och kommunikationer, synes det, att utskottet, då det ansåg sig böra upptaga frågan rörande de sociala ärendenas fördelning mellan detta eller annat departement, också bort erinra om denna synnerligt viktiga omständighet äfvensom därom, att samfärdseln och de ärenden som höra dit fortfarande vänta på att erhålla sakkunnig och tillfredsställande enhetlig ledning inom den högsta administrationen. Eljest kan utskottets förbigående af dessa ärenden föranleda till missförstånd, samt uppfattas såsom en önskan att undanskjuta dem och afsiktligt visa att frågan om dessa ärendens sammanförande till ett departement vore föråldrade.

Det skulle vara för mig särdeles frestande att framhålla, huru som den sistnämnda frågan om inrättande af ett nytt kommunikationsdepartement nu är vida angelägnare, vida nödvändigare och mera tvingande än hvad den var, då den af Kungl. Maj:t väcktes för mer än 50 år sedan, och att detta ligger i sakens egen natur. Ty i ångans tidevarf är det en lifsfråga för nationerna att hålla sina samfärdsmedel i bästa skick.

Men då jag och andra med mig på sista tiden ofta försökt, men sällan lyckats, vinna kammarens öra och intresse för dessa så ytterst viktiga frågor, skall jag inskränka mig så mycket som möjligt och till en början erinra därom, att den nation, som försummar sina samfärdsmedel, kommer i täfingen med andra snart på efterkälken till och med inom eget land. Kommunikationernas betydelse ökas därför oafbrutet i hvarje framåtgående land och de kräfva ökad omvårdnad och studier. Läget har på ett drastiskt sätt betecknats med ett kaiserligt bevingadt ord: »wir stehen im Zeichen des Verkehrs»; och det betyder, fritt öfversatt: vi stå inför en

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)*

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)*

sådan utveckling af den allmänna rörelsen, att dess befrämjande och besörjande genom offentligt understöd blifvit ett statsintresse af högsta rang. Redan däraf inses huru nödvändigt det är, att ärenden som röra samfärdseln komma under en sakkunnig och fackmässig ledning.

Alla våra kommunikationsmedel befinna sig i otillfredsställande skick, efterblifna som vi äro i jämförelse med äfven våra närmaste grannländers. Våra landsvägar äro sämre än några vägar jag sett i främmande länder och vida sämre än vårt västra grannlands. En stor del af vårt land, ja mer än hälften af detsamma, är glest befolkadt, och fortfarande i behof af ett utsträckt och väl ordnad vägnet. De öfriga delarna af landet behöfva förbättrade vägförhållanden, isynnerhet nu i dessa automobilismens tider. Men huru sköta vi dem? Hvilken ledning hafva vi? Jo, detta år hafva vi till och med i statsverkspropositionen fått mottaga förslag eller se förslag bebådas, att vi skulle hädanefter bygga våra allmänna vägar i vissa för tillfället mindre trafikerade trakter sämre, mera otillfredsställande, backigare och smalare, så att de icke ens skulle motsvara behovet sådant det ansågs vara i vårt land för 200 år sedan. Redan häraf ådagalägges tydligt att det behöfves oundgängligen, att fackkunskapen kommer till sin rätt inom den högsta administrationen.

Våra vattenvägar äro ännu mer föråldrade. De äro med undantag möjligen af Göta kanal och Trollhätte kanal nu sådana, att de måste öfvergifvas af trafiken själfmant. De kunna icke begagnas för den ökade produktionens tillgodoseende, ty de äga för små dimensioner. De kunna därför icke heller i pris eller trafikförmåga konkurrera med järnvägarna, knappast med landsvägarna. Pråmarna och ångbåtarne för kanalfarten äro sådana, att de frakta litet mer än en enda malmvagn på Luleå—Ofotenbanan, men mycket mindre än två. Men äfven dessa vattenvägar, hvartill vi i vårt land hafva rikare lägenheter än hvad som finnes annorstädes, huru förvaltas de af oss? Det uppgjordes exempelvis, efter långa förberedelser, ett på enskildt initiativ och delvis enskild bekostnad utarbetadt fullständigt förslag till ombyggnad af Trollhätte kanal. Detta inlästes i något arkiv af regeringen, och statsutskottet lyckades under formen af en järnvägsfråga förmå Riksdagen — icke denna kammare utan Riksdagen, efter gemensam votering — att icke blott icke, lämna de hithörande naturliga vattenvägarna oförändrade i deras nutida skick, utan det lyckades utskottet förmå Riksdagen att fördärfva den naturliga farled, som fanns, att bygga igen och för en lång framtid omöjliggöra dess förbättrande, samt att hindra efterkommande att begagna den lysande, enastående lägenheten till en inre vattenväg, som skulle göra den delen af Sverige till ett stort och rikt land, och som en nådig försyn har skänkt oss ovärdiga. Jag tror, att detta är ett tillräckligt bevis på huru oundgängligen nödvändigt vi behöfva fackkunskap inom regeringen och därigenom

intresse, kanske entusiasm, för dessa frågors främjande. Ser man åter till huru det förhåller sig med våra hamnar, så skall man finna, att vi icke äga en enda hamn, som kan mottaga en större oceanångare, oaktadt vi mer än andra nationer äga förutsättningar att för billigt pris skaffa oss dem. För några dagar sedan var här före en fråga om att till rikets försvar och till underlättande af sjötrafiken för dess hufvudstad anslå ett litet belopp för undersökning af lämpligaste sättet för upptagande af en ny farled af den allra största betydelse i båda dessa hänseenden. Statsutskottet afstyrkte emellertid detta förslag, och det var endast genom en slump, som den frågan gick igenom här. Behöfva vi ej äfven i dessa frågor en sakkunnig ledning?

Jag skall icke här taga upp järnvägsfrågan annat än med några ord. Förhållandena därvidlag hafva varit och äro vida ljusare än vid nyssnämnda vägar, i synnerhet beträffande järnvägarnas tillkomst och första trafikanordningar. Men äfven de befinna sig nu i efterblifvenhetens tecken; om man undantager den ansats, som gjorts till införande af elektrisk drift vid dem, stå de utlandets vida efter. Detta är icke en anklagelse mot järnvägsstyrelsen, utan det härleder sig från organisationsfel. Järnvägsstyrelsen har ett allt för stort verksamhetsområde med suverän makt, i viss mån oberoende af Konung och Riksdag och utan all annan kontroll än af kammar-rätten, ett verksamhetsområde, som i andra länder med stambanor är deladt på tre myndigheter: *regeringen* som handlägger de rent *järnvägspolitiska ärendena*, *ortsförvaltningarna*, som bestyra om *verkställighetsåtgärderna*, och *generaldirektionerna* med sina talrika byråer, som utöfva den tekniska och ekonomiska kontrollen och i viss mån utgör det sakkunniga rådet. Dessutom saknar järnvägsförvaltningen ju tjänstemän med nödig utbildning i afseende på sådana viktiga frågor som det statsekonomiskt och finansiellt bästa sättet för ordnandet af trafiken, dess tariffer, särskildt staffeltariffer för gynnande af exporten, af godsklassificeringen, samtrafikaf-talen, synnerligast dem med utlandet, ångfärjeförbindelserna, koncessionsväsendet m. m., men först och sist i den fråga, som anses viktigast i utlandet, nämligen samtrafikaf-talen med utlandet. Om allt detta har kunskapen i vårt land varit ganska ringa, därför att vi icke hafva några undervisningsanstalter, eller studier eller någon ledning i dessa ärenden. Såsom herrarna veta, har det också klagats och klagas än öfver, att dessa samtrafikaf-tal med utlandet i de flesta fall verka rent af såsom importpremier till skada för Sveriges handel, sjöfart, järnvägar etc. Jag skall sluta med att endast beröra en sak till, nämligen bokföringen, som är oriktig och lämnar en alldeles vilseledande bild af resultatet af hela järnvägsförvaltningen. Vi hafva nyss fått på våra pulpeter här i kammaren utdelad en »Summarisk redovisning» för järnvägstrafiken i fjol, som visar oss inkomster, utgifter och behållning samt statsbanornas »värden» för 1906, men denna är

Angående
de socialafre-
geringsäven-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.*

(Forts.)

som sagdt vilseledande, ty däri ingå inga tillräckliga afskrifningar af materielutvidgningar och förbrukningsartiklar m. m. Däremot angifves däri »inlevereringen» till statskontoret, såsom en »behållning» på järnvägsdriften, ehuru lånemedel — ibland skattemedel — måste samtidigt användas till täckande af det årliga behovet af ökad rullande materiel, utvidgningar och andra omkostnader för driften, som sedan kapitaliseras såsom ökad anläggningskostnad, och ökad värde, som nu har stigit utöfver ursprungliga anläggningskostnaden, 323 millioner kronor i rundt tal, till 488 millioner kronor eller med 50 procent. Skenbart har erhållits en behållen vinst af 17,300,000 kronor trafikmedel, men samtidigt måste utbetalas 6,000,000 kronor statsmedel till ofvannämnda materiel och omkostnader. Detta är uppenbart orätt och det skulle leda ett enskildt bolag på fall att på detta sätt systematiskt taga utdelningar i stället för att årligen afskrifva förbrukningsmaterielen. I stället för 17,300,000 kronor borde man hafva inlevererat till statskontoret endast 11,300,000 kronor och betalt materiel- och utvidgningsbehoven med 6,000,000 kronor af trafikmedlen. Man finge då något begrepp om huru affärsställningen vore. Skulle man därtill lägga all räntekostnad under byggnadstiden och alla nödlidande räntor och amorteringar under de sista 50 åren, så skulle både anläggningskostnaden och behållningen blifva en helt annan än den »summariska redovisningen» angifver. De summor, som där framläggas, vilseleda icke blott järnvägsstyrelsen själf, så att den glorifierar sig öfver resultatet, utan Riksdagen, såväl som regering och allmänhet, blifva också vilseledda däraf, likasom statsbanepersonalen och arbetarna, som häraf taga sig anledning att oskäligt öka sina anspråk på förhöjda aflöningar från de »rika statsbanevinsterna». Afven här framträder behovet af sakkunskap vid Konungens rådshord.

Då allt det, som jag nu yttrat i afseende på frågan om de sociala ärendenas sammanförande till ett departement, synes mig bevisa, att utskottets behandling af föreliggande motion delvis står i strid med § 38 mom. 1 riksdagsordningen och i öfrigt lämnar en ofullständig utredning af det härmed i nära samband stående, af Riksdagen tillförene lifligt framhållna behovet af ett särskildt statsdepartement för ärenden, angående samfärdsel, kommunikationsanstalter och allmänna arbeten, så tillåter jag mig att yrka afslag på utskottets hemställan.

Herr Berlin: Såsom kammaren nyss hört, delar reservanten med utskottet öfvertygelsen om de sociala ärendenas stora betydelse och om vikten af att dessa ärenden erhålla en sakkunnig och enhetlig behandling. Under det denna öfvertygelse hos utskottet grundlagt beslutet om en framställning till Kungl. Maj:t angående medverkan för vinnande af detta ändamål, har den emellertid hos reservanten alstrat åsikten, att ingenting bör i saken åtgöras; och han

har, utgående från denna sin åsikt, underkastat utskottets betänkande en vidlyftig kritik, som jag skall försöka bemöta i de delar åtminstone, där den berör detta betänkande.

Jag tillåter mig till en början anmärka, att då reservanten talar om, att utskottet här framställt två önskemål, detta påstående synes bero på någon missuppfattning. Af utskottets kläm framgår, att utskottet uppställt endast ett önskemål. Vidare säger reservanten, att, om framställning till Kungl. Maj:t om den ifrågasatta utredningen nu beslutas, detta skulle innefatta ett ingrepp i den närmare fördelning af ärendena departementen emellan, som bestämmes af Kungl. Maj:t genom särskildt utfärdad och kungjord stadga enligt 6 § R. F. och att på grund häraf förslaget ej bort framläggas till utskottets bepröfvande och ej heller nu bör af Riksdagen upptagas. Jag ber att få påpeka, att med ett sådant betraktelsesätt det skulle vara för Riksdagen omöjligt att göra någon framställning till Kungl. Maj:t rörande en grundlagsändring, som på något sätt kunde anses komma att resultera i en förändring af regeringsärendenas fördelning departementena emellan. Hvad den nu föreliggande frågan beträffar, är den, såsom kammaren torde finna, så långt ifrån att innefatta något dylikt ingrepp, att, för att departementsstadgan skall af densamma beröras, det erfordras först och främst, att Riksdagen nu beslutar en skrifvelse om utredning, för det andra, att, om skrifvelsen vinner beaktande, Kungl. Maj:t föranstaltar om en sådan utredning, för det tredje, att denna utredning föranleder en proposition till Riksdagen, och till sist, att, sedan Riksdagen beslutat i ämnet, Kungl. Maj:t samtycker till detta beslut. Först då kan någon förändring af departementsstadgan ifrågakomma. Det torde häraf framgå, att faran för ett ingrepp i Kungl. Maj:ts makt öfver nämnda stadga icke är hvarken stor eller öfverhängande.

Reservanten har vidare anmärkt, att denna fråga icke synes skäligen kunna hänföras till högst nödiga och nyttiga grundlagsförändringar enligt riksdagsordningens bestämmelse. Om man med en framställning rörande vissa ärendens förläggande under det ena eller andra departementet sammanbinder frågan om en eventuell förändring i detta departements benämning, afser frågan onekligen en grundlagsändring, eftersom ju grundlagen angifver benämningen på departementena. Konstitutionsutskottet har i följd häraf varit oförhindradt att taga upp frågan till bedömande. Om nyttan och nödvändigheten af en förändring i detta fall kan ju råda olika meningar, men säkerligen komma dock icke reservanten och jag att tvista därom, då han ju redan på andra raden i sin reservation vitsordar de sociala ärendenas betydelse för landets välfärd och lugna utveckling.

Jag ber nu att få med några ord bemöta reservantens anmärkningar om hvad utskottet underlåtitt, i det utskottet i utlåtandet ej berört en del frågor. Reservanten har nämligen funnit, att utskottet bort anknyta denna fråga till ett förslag om inrättande af ett sär-

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)*

Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)

skildt departement för samfärdsel och kommunikationsanstalter. Härtill har utskottet saknat anledning. Utskottet har funnit lämpligt att förbinda föreliggande fråga med spörsmålet om inrättandet af ett nytt departement, hvarom utredning blifvit hos Kungl. Maj:t begärd, men något skäl har icke förefunnits för utskottet att beröra det i reservationen omtalade departementet för allmänna arbeten och samfärdsmedel, om hvilket någon framställning till Kungl. Maj:t hittills ej förekommit. Reservantens anmärkning, att utskottet bort i detta sammanhang framhålla Riksdagens skrifvelse den 11 april 1893 med anhållan om utredning rörande inrättande af ett nytt departement, har utskottet så mycket mindre kunnat fästa sig vid, som enligt utskottets åsigt denna skrifvelse af Kungl. Maj:t besvarats genom inrättandet af jordbruksdepartementet. Den i följd häraf vidtagna förändring i regeringsärendenas fördelning har också medfört ändrad handläggning af de ärenden som röra landets kommunikationsanstalter. Jag anser, att utskottet lämnat goda skäl för sitt nu ifrågavarande förslag och jag tror mig kunna såsom ett ytterligare stöd för förslaget åberopa ett yttrande i Andra Kammaren under den diskussion, som där förekom i anledning af en liknande motion vid 1905 års riksdag. Motionären där, herr Beckman, hade anhållit, att Riksdagen skulle ingå till Kungl. Maj:t med begäran om inrättande af ett nytt departement för de sociala ärendena; motionen hade afstyrkts af konstitutionsutskottet och fallit i Första Kammaren. Under diskussionen i Andra Kammaren yttrade numera aflidne generaldirektören von Krusenstjerna, en man hvilkens kompetens att bedöma liknande frågor icke lärers bestridas, följande: »Äfven jag ber att få biträda herr Beckmans yrkande om bifall till reservationen, och jag gör det närmast på grund af den erfarenhet, jag har från den tid, då jag inom ett statsdepartement sysslade med sociala frågor. Denna erfarenhet har nämligen öfvertygat mig om vikten utaf att de sociala frågorna, såvidt möjligt, komma att sammanföras i en och samma hand. Den har också öfvertygat mig om den allt mer tilltagande vikten och betydelsen för samhällets hela utveckling, som den sociala frågan har. — — Visserligen har frågan nu fallit genom Första Kammarens beslut, men den innebär dock en framtidsstanke, som icke kan, icke bör falla.»

Jag är af samma åsikt och, på grund af hvad jag har haft äran anföra, anhåller jag om bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Sæve. För hvart år som gått har den sociala frågan fått en allt större betydelse, och det tarfvas nog icke någon större siareförmåga för att kunna förutspå, att den snart nog kommer att tränga sig fram främst på den politiska dagordningen, gifvetvis åtminstone då, när vi få den allmänna rösträtten införd. Hvarje århundrade har sina stora hufvudfrågor; jag bedrager mig nog icke, då jag uttalar såsom min öfvertygelse, att det tjugonde århundradet skall särskildt på sin anpart få att lösa de stora sociala frågorna.

Nu vet jag väl, att statsmakterna omöjligt skola blifva i stånd att fullständigt lösa alla de mångartade problem, som innefattas i den s. k. arbetarefrågan. Det fordras härför hvad som Leo XIII i sin berömda encyklika, hvori han framställde hufvuddragen af sitt socialpolitiska system, framhöll såsom det väsentligaste, att ett kristligt sinnelag och en sant kristlig åskådning måtte genomtränga folkets alla klasser; eller hvad som en yngre svensk statsman en gång antydde, då han sade, att de sociala frågorna nog icke komma att lösas förr än arbetsgifvare och arbetstagare vid uppgörande af sina mellanhafvanden behagade erinra sig mästarens ord: »allt hvad I viljen, att människorna skola göra Eder, det gören I ock dem.» Men hvad statsmakterna kunna göra, det bör ock ske, och hvad som kan göras är, att man genom att sammanföra de sociala regeringsärendena under om möjligt ett departement möjliggör för regeringen att bättre än hittills kunna öfverskåda och följa de sociala rörelserna, med iakttagande af deras naturliga samband med hvarandra och med den allmänna ekonomiska utvecklingen, samt att, om så behöfves, själf initiativkraftigt gripa in för att leda dem på riktiga vägar.

Utskottet har icke velat säga, inom hvilket departement enligt dess förmenande de sociala ärendena böra förläggas. Men det har velat framhålla vikten af att ett sammanförande af dessa ärenden måtte så långt görligt är ske. Nu har den ärade reservanten däremot anmärkt, att konstitutionsutskottet vid behandlingen af detta ärende öfverträtt sin befogenhet; och han stödde sig därvid på 6 § R. F., som förbehåller åt Konungen rätten att bestämma om regeringsärendenas fördelning mellan de särskilda departementen. Jag kan emellertid icke fatta, att han har rätt i sin anmärkning. 6 § R. F. skisserar äfven områdessfärerna för de olika statsdepartementen och den angifver deras benämning lika väl som deras antal. Hvad är nu fråga om här? Här är fråga om en partiell omläggning af områdessfärerna för dessa statsdepartement; och med den betydelse de sociala frågorna hafva, måste det departement, under hvilket de komma att förläggas, i väsentlig grad förändra karaktär — och naturligt blir då att, med anledning af denna nya, väsentligt förändrade karaktär, gifva detta departement en delvis förändrad benämning. Här stå vi således vid en grundlagsfråga.

Att det departement, som får att behandla de sociala ärendena, helst borde blifva det nu ifrågasatta nya departementet för handel, industri och sjöfart, det är *min* tanke. Det förhåller sig ju så, att hvad som motiverat Riksdagens skrifvelse om inrättande af ett nytt departement för handel, industri och sjöfart är ju den allmänna öfvertygelsen, att vårt näringslif behöfver utvecklas, behöfver en raskare uppblomstring; och att man tänkt sig, att denna uppblomstring lättare skulle ske, ifall industrien finge en egen målsman inom regeringen. Godt och väl! Men skall näringslifvet i landet kunna uppblomstra, behöfver det framför allt lugn och ro, och detta lugn och denna ro kan det icke få, så framt icke åtskilliga sociala miss-

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)*

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.*

(Forts.)

förhållanden afhjälpas. Och om industriidkarne möjligtvis skulle hysa farhåga, att industridepartementet genom de sociala ärendenas förläggande under detsamma skall afledas från sin hufvudsakliga verksamhet, böra de dock besinna, att det är industrien, som företrädesvis framkallat de sociala frågorna. Nu vill jag icke säga, att industrien skapat dessa frågor; de äro nog gamla, ja, lika gamla som det civiliserade samhället själf, men det är dock industrien som gjort, att de blifvit akuta. Den har gjort det under den tid den utvecklade sig till storindustri, hvarunder den drog massor af jordbruksarbetare in till industriens hufvudcentra, samt sålunda i väsentlig grad förökade industriarbetarnas antal. Jag tror därför, att industriens målsmän böra finna sig däri, att samma departement, som får att vårda dess intressen, också får uppgiften att följa de sociala frågorna. Ser man på förhållandena i andra länder, visar det sig, att man flerstädes börjat sammanföra de sociala regeringsärendena i en eller flera byråer under ett och samma departement. Jag vill icke besvara kammaren med att redogöra för förhållandena i de olika staterna i detta hänseende, men faktiskt är emellertid, att man i de stora kulturländerna ansett förenligt med statsintresset att handla på detta sätt.

Nu vet jag visserligen, att den ärade reservanten, som nu lik- som vid så många andra tillfällen utvecklat sin älsklingstanke, upp- rättandet af ett särskildt departement för allmänna arbeten, skall säga, att utlandets exempel äfven visa något annat, nämligen att man flerstädes upprättat särskilda departement för de allmänna arbetena. Ja, det är nog sant, men här är dock att observera, att där utomlands särskildt ministerium är inrättadt för allmänna arbeten, det är fallet, att detta, såsom i Spanien, äfven fått sig tilldelade ärenden rörande jordbruk, industri och handel eller, såsom i Belgien, finansärenden, eller ock har man, såsom i Danmark, nödgats sam- manföra ärenden rörande industri och handel under inrikesministeriet eller, såsom i Italien, under jordbruksdepartementet. Hos oss är civildepartementet det, som har att vårda sig om samfärdseln och de allmänna arbetena. Det är alldeles gifvet, att, om de sociala ärenden, som detta departement nu har att handlägga, dragas där- ifrån, det får mer tid och tillfälle att uppmärksamma de allmänna arbetena och samfärdseln, och i all synnerhet blir detta fallet, när regeringsrätten, hvarom Riksdagen skrifvit, kommer till stånd.

Nu är det möjligt, att jag misstager mig i min uppfattning; men huru därmed än må vara, visst är, att de sociala ärendenas betydelse är sådan, att de i regeringen böra hafva en särskild måls- man och en målsman, som känner sig såsom sådan och som känner en målsmans förpliktelser och ansvar. Det går icke längre an för en regering i våra dagar att med afseende å den sociala lagstift- ningen följa grundsatsen: »laissez faire, laissez aller». Det var denna grundsats de gamla Manchestermännen tillämpade icke blott med afseende å statens befogenhet att lagstifta för handel, industri

och näringar, utan äfven med afseende å dess rätt och förpliktelse att afhjälpa missförhållanden vid det industriella arbetet. De voro fullt och fast öfvertygade, dessa gode Manchestermän och deras efterföljare i andra länder likaså, att om blott den enskilde på det ekonomiska området frigjordes från hvarje lagstiftningens tryck, skulle han, sporrad af den fria konkurrensen, bäst kunna tillgodose sina intressen och därmed äfven indirekt samhällets. De i kampen för tillvaron lösgjorda krafterna skulle på detta sätt bilda hvad man med en musikalisk benämning kallade en »sammhällelig harmoni» — »mit demselben Recht», har en tysk författare anmärkt, »mit dem man ein Katzenkonzert eine romantische Oper nennen kann». Och huru det gått med harmonien, kunna vi döma af dessa strejker och lockouter, som vi dagligen få bevittna. Manchestersystemet föll hos oss i hvad det berörde handels- och näringslagstiftningen med införandet af skyddssystemet. Det är på tiden att frångå det äfven med afseende på uppfattningen om statsmakternas ställning till de sociala frågorna, ty eljest faller den sociala lagstiftningen helt och hållet i händerna på socialdemokratiens ledande män, och då kommer samhällsutvecklingen hos oss icke längre att fortgå under normala former. — Jag yrkar på bifall till utskottets hemställan.

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)*

Herr Lithander: Om man kan våga hoppas, att det stora behovet af ett särskildt statsdepartement för handel, industri och sjöfart snart skall blifva fylldt, må man ock lifligt hoppas, att det samma från första början och allt framgent måtte anföras åt män, hvilka äro väl skickade att handhafva de stora uppgifter, som ett sådant departement kommer att få sig förelagdt. Och för att vara väl skickad att sköta ett departement för handel, industri och sjöfart fordras att äga fullständig insikt på samt praktisk blick för detta verksamhetsområde. Denna uppgift är nämligen så stor och så maktpåliggande, att den torde kräfva en departementschefs odelade uppmärksamhet. Om, såsom det blifvit af utskottet föreslaget, denna uppgift skulle sammankopplas med en annan stor uppgift, nämligen de sociala ärendenas skötande, fruktar jag, att man i båda afseendena icke skulle komma längre än till halfmesyrer. Man må således med skäl påyrka, att ett blifvande departement för handel, industri och sjöfart måtte blifva fullkomligt skildt ifrån hvad utskottet här antyder såsom lämpligt, nämligen det samtida handhafvandet af de sociala ärendena.

Jag har velat framhålla detta i främsta rummet från näringslivets synpunkt och i andra rummet från synpunkten af just de ärenden, som äro föreslagna att tilläggas departementet i fråga. Jag tror, att det skulle vara synnerligen olyckligt, om man icke skilde dessa båda slag af ärenden åt.

Jag anhåller alltså att få yrka afslag å utskottets hemställan, sådant det nu föreligger, och vill ännu en gång framhålla nödvän-

Angående de sociala re-
geringsärendenas sam-
manförande under ett
statsdepartement.
(Forts.)

digheten af att näringslivets stora intressen, handeln, industrien och sjöfarten, må blifva anförtrordade åt ett särskildt departement.

Häri instämde herr *Bergström*.

Herr Bergendahl: Kammaren tycker måhända, att diskussionen rörande denna fråga redan räckt länge nog, men jag anhåller likvisst att få yttra några ord för att ställa denna fråga i ljuset af en annan åskådning än den, som framträdde i den förste och siste talarens yttranden.

Den sistnämnde talaren tycktes antaga, att de göromål, som enligt utskottets förslag till äfventyrs skulle komma att hvila på det ifrågasatta handels- och industridepartementet, skulle förtynga dess verksamhet, så att dessa näringar icke skulle kunna tillbörligen tillgodogöra sig frukterna af departementschefens arbete. Men är det icke så, att de i utskottets utlåtande afsedda sociala ärendena höra helt nära tillsammans med den verksamhet, som af chefen för detta handels-, industri- och sjöfartsdepartement komme att utöfvas? Bland de sociala frågorna intager nämligen arbetarfrågan ett framträdande rum. Den ifrågasatte departementschefens verksamhet måste ovillkorligen gå in på det sociala området samt där röra sig mycket ofta och mycket ingående.

De ärade talare, som här yttrat sig, hafva alla medgifvit betydelsen af dessa frågor för samhällslivet. Konstitutionsutskottet gjorde ett uttalande vid förra riksdagen, då en fråga, snarlik denna, förelåg. Konstitutionsutskottet yttrade då: »Ingen torde vilja bestrida, att de sociala frågorna och bland dem den s. k. arbetarfrågan äro af den stora vikt och betydelse för samhället och dess utveckling, att de från statsmakternas sida böra vara föremål för den största uppmärksamhet och omsorg. I likhet med motionärerna anser jämväl utskottet, att åtgärder böra vidtagas för att dessa mången gång synnerligen svårlösta och på de mest skilda samhällsområden ingripande frågor må blifva behandlade med nödig sakkunskap och så enhetligt som förhållandena kunna medgifva. Dessa ärendens växande omfattning synes jämväl kräfva, att åt dem be-redes ökad utrymme inom den högre och den högsta förvaltningen». Ett sådant uttalande synes mynna ut i den framställning, som utskottet nu har gjort.

För min del anser jag, att på lösningen af dessa frågor i viss mån beror, om vi en gång skola erhålla den arbetsro och samhällslycka, hvartill vi ju alla sträfva, och helt visst kommer denna lösning att främjas, därest dessa frågor få en särskild målsman vid Konungens rådsbord, en medlem af regeringen, som har till sin speciella uppgift att ägna sin omtanke och omvårdnad åt dessa frågor, att alltid följa de sociala företeelserna med uppmärksamhet samt iakttaga hvad därutinnan åtgöres i främmande länder.

Man hör ibland klagas öfver, att den svenska regeringen icke

intager den ledande ställning, som man fordrar af en regering. Måhända är detta sant, och om så är förhållandet, så beror det i främsta rummet på våra konstitutionella förhållanden. Kan man nu genom en särskild anordning inom administrationen framlocka mera initiativkraft från och gifva mera auktoritet åt regeringen inom ett särskildt område, bör helt visst en sådan åtgärd vidtagas, och gifvetvis skall den departementschef, som företrädesvis sysselsätter sig med sociala ärenden, få en ökad auktoritet uti sitt framträdande och frambära ärendena med ökad energi. Han har ju till sitt förfogande hela denna apparat af sakkunskap, som finnes representerad hos de i hans byråer anställda personer, med hvilka han ständigt står i kontakt; ty jag tänker mig, att om de sociala ärendena sammanföras under ett departement, kommer bland annat den viktiga afdelning, som benämnes den arbetsstatistiska afdelningen, att dit förläggas. Många af dessa frågor hafva ju redan varit föremål för Riksdagens uppmärksamhet. De hafva blifvit placerade här och där inom lagstiftningen, men många stå ännu därutanför och klappa på Riksdagens port för att vinna inträde, och allt talrikare fylka sig de, som stå därutanför. Vi fundera ju litet hvar öfver dessa saker och en och annan af oss låter sina små funderingar komma fram till Riksdagen i form af någon motion, och ibland händer det, att Riksdagen funnit det ligga något uppslag i en sådan motion och beslutat en skrifvelse till Kungl. Maj:t. Men i denna skrifvelse fastslås måhända en åskådning, som icke håller stånd vid en närmare utredning, men som dock verkar tyngande och besvärande på denna utredning. Riksdagen har ju ansett, att utredningen eller frågans lösning bör gå i angifven riktning, alltså arbetas det i den riktningen. Det synes mig dock ligga synnerlig vikt uppå, att dessa utomordentligt viktiga och invecklade frågor från första början blifva inriktade på rätt håll, och det torde väl endast kunna göras af Kungl. Maj:t och under de förutsättningar, som här ifrågasättas.

Bland de ärenden, som här kunna komma i fråga, omnämndes åtskilliga i den motion, som förelåg vid sistlidna riksdag. Bland andra nämndes ålderdoms- och invaliditetsförsäkringar, en synnerligt viktig fråga för vår industri och hvilken naturligtvis bör tagas om hand af ett blifvande industridepartement. För hvarje år anslå vi medel till detta ändamål, och de fonder, som härför redan nu äro bildade, äro ganska betydliga, men ännu veta vi icke, huru dessa fonder skola komma till användning. Vi veta icke ens, om vårt land har resurser att kunna befrämja detta syftemål. Bland andra frågor nämndes också bostads- och egnahemsfrågan samt förliknings- och skiljedomsinstitutionen. Ja, denna sistnämnda fråga torde väl få anstå till en mera aflägsen framtid, ty helt visst äro vi icke mogna för en sådan institution, och hvarken arbetsgifvaren eller arbetaren skulle vilja underkasta sig dess domslut. Men hvad vi borde snart kunna ena oss om vore inrättandet af

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.
(Forts.)*

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.*

(Forts.)

sådana industridomstolar, som uppstått i Tyskland. Dessa industri-domstolar skilja visserligen i rättstvister, men de afgifva jämväl utlåtanden, som beröra intressetvister och arbetsbetingelser, och med den auktoritet, som en sådan domstol äger, äro dess utlåtanden af en viktig, grundläggande betydelse.

Det finnes äfven andra frågor, som böra hänföras hit, t. ex. lagstiftningen rörande skydd för arbetsaftal och angående arbets-gifvareföreningars och fackföreningars rättsliga ställning. Ett för-arbete är redan gjordt i detta afseende, men något förslag har icke ännu kommit fram. Hvarpå beror väl det? Kanske till en del därpå, att icke någon af regeringens medlemmar känner sig sär-skildt förpliktad att taga hand om denna lagstiftning, hvilken onek-ligen är mycket ömtålig och lätt kan bereda ett nederlag. Säkert är, att för dessa frågurs lämpliga behandling erfordras mera än ju-ridisk kunskap, det går ej att sitta på sin kammare och konstruera fram en sådan lagstiftning ur djupet af sitt medvetande. Allt detta är frågor, som skulle blifva föremål för den nya byråns eller det nya departementets behandling. Dessa saker stå ju så nära till-sammans med våra näringsfrågor i allmänhet, så att jag kan knappt tänka mig, att näringsdepartementet blir riktigt till nytta för nä-ringarne, om det ej upptog dessa frågor till behandling och bragte dem till gynnsam lösning.

Den förste ärade talaren yttrade sina bekymmer därför, att i utskottets utlåtande ej funnes något omnämndt om det viktiga de-partementet för kommunikationer och allmänna arbeten. Härutin-nan har man tänkt sig, att om vi finge ett nytt departement för handel, industri och sjöfart och dit förlades de sociala frågor, som därmed kunde stå i samband, och om vidare en regeringsrätt in-rättades, som frigjorde departementen från en mängd tidsödande besvärsmål, torde nog utrymme finnas att inom något af de befint-liga departementena erhålla en fullt enhetlig och planmässig led-ning äfven af kommunikationsväsendet och de allmänna arbetena. Detta är emellertid något, som den begärda utredningen får gifva vid handen.

De konstitutionella betänkligheter den förste ärade talaren hyste mot utskottets förslag äro ju redan bemötta, och jag skall bedja att få understryka hvad härom yttrats. Den ärade talaren förme-nade, att utskottets hemställan innefattade två moment, af hvilka det ena afsåge en fördelning departementen emellan af regerings-ärendena och det andra att gifva ett nytt namn åt det departement, som komme att sysselsätta sig med nu afhandlade ärenden. I först-nämnda afseende hade Riksdagen, enligt talarens förmenande, ingen-ting att beställa, och i sistnämnda afseende vore saken af så ringa vikt, att en grundlagsändring icke borde vidtagas. Jag tror dock, att detta förslag sträcker sig långt vidare och bottnar mycket dju-pare än talaren angifvit. Om dessa frågor skola sammanföras till ett departement, erfordras särskilda organer för deras förberedande

behandling. Det är således fråga om en alldeles särskild organisation inom ett ministerium, och en sådan organisation kräfver naturligtvis utgifter, och för att densamma skall kunna komma till stånd fordras alltså Riksdagens medverkan.

Mina herrar, jag skall icke längre upptaga tiden, men då jag inser vikten af de sociala ärendenas enhetliga och målmedvetna ledning samt att förslaget genomförande skall främja den utveckling till arbetslugn och samhällslycka, hvartill vi sträffa, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdeparte-
ment.
(Forts.)*

I detta anförande instämde herr *Lundsten*.

Herr Sjöholm: Herr grefve och talman! Endast några få ord med anledning af herr Lithanders anförande.

Utskottet har icke, såsom herr Lithander förmenade, uttalat, att den föreslagna byrån för behandling af de sociala ärendena nödvändigt skall sortera under det nya departementet för handel, industri och sjöfart, hvarom Riksdagen hos Kungl. Maj:t gjort framställning. Utskottet har visserligen uttalat en förmodan, att det möjligen kunde vara lämpligt att dit hänföra äfven dessa frågor, men det är icke bestämdt utsagdt att så skall ske, utan det får bero på Kungl. Maj:ts utredning och pröfning. Det är icke heller uttaladt att *alla* sociala ärenden skola dit hänföras, utan, såsom herrarne behagade finna, är uttrycket helt allmänt och obestämdt: »Om sociala regeringsärendens sammanförande». Utskottet har nämligen fått kännedom om, att uti de länder, hvarest nästan alla saker, som kunna hänföras till sociala frågor, sammanförts under ett departement, detta sammanförande visat sig vara olämpligt, ty åtskilliga af de sociala ärendena böra handläggas af de departement, dit de för närvarande höra. Det är blott de största och viktigaste frågorna, hvilka just kräva en enhetlig och sakkunnig behandling, som böra hänföras under en särskild byrå inom något af de nuvarande eller det väntade departementet för industri, handel och sjöfart.

Utskottet har slutligen tagit afstånd från motionärens förslag, som alternativt går ut på införande af ett *nytt* departement, hvilket uteslutande skulle behandla sociala ärenden. Är det, mina herrar välbetänkt, då man väntar en regeringsrätt och ett nytt departement för handel, industri och sjöfart, att, innan dessa frågor ännu blifvit af Kungl. Maj:t handlagda, begära få ytterligare ett departement? Utskottet har för sin del icke kunnat finna detta lämpligt. Däremot har det synts utskottet fördelaktigt, att de allra största sociala frågorna hänföras under en särskild byrå inom något af de nu befintliga eller det väntade nya departementet.

Sälunda tror jag, att hvar och en, som intresserar sig för att de sociala ärendena skola handhafvas på det under nuvarande förhållanden bästa sättet, kan vara med om det förslag, som här framkommit från konstitutionsutskottet och hvartill jag tillåter mig yrka bifall.

Angående
de sociala re-
geringsären-
denas sam-
manförande
under ett
statsdepar-
tement.

(Forts.)

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, gjordes jämligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till hvad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt samt vidare på afslag därå, och förklarades den förra propositionen, hvilken upprepades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr talmannen tillgämnagaf, att anslag utfärdats till nu pågående sammanträdes fortsättande kl. 7 på aftonen.

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande statsutskottets den 13 och 15 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 8, angående regleringen af utgifterna under riksstatens sjunde hufvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 2 och 3.

Lades till handlingarna.

Punkterna 4—10.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 11 och 12.

Lades till handlingarna.

Punkterna 13—32.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 33 och 34.

Lades till handlingarna.

Punkten 35.

Utskottets hemställan bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning af statsutskottets den 13 och 15 innevarande månad bordlagda utlåtande n:o 46, i anledning af

Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande af ett nytt hvalmuseum, biföll kammaren hvad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs å nyo lagutskottets den 12 och 13 innevarande mars bordlagda utlåtande n:o 25, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om nyttjanderätt till fast egendom, lag om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om nyttjanderätt till fast egendom, lag om servitut, lag om inskrifning af tomträtt samt af fång till sådan rätt, lag om inteckning i tomträtt, lag om ändrad lydelse af 17 kap. 5 och 6 §§ handelsbalken, lag om ändrad lydelse af 42, 43, 100, 105, 113 och 158 §§ utsökningslagen, lag om ändrad lydelse af 39, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 55, 56 och 57 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom, lag om ändrad lydelse af 2 och 90 §§ konkurslagen, lag om ändrad lydelse af 1 och 3 §§ i förordningen den 20 november 1845 i afseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarblifva, lag om ändrad lydelse af 14 § i förordningen den 4 mars 1862 om tioårig preskription och om årsstämmning, lag om ändrad lydelse af 65 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan afledning af vatten, lag om ändrad lydelse af 4 § i lagen den 24 maj 1895 angående hvad till fast egendom är att hänföra samt lag om ändrad lydelse af 1 § i förordningen den 16 juni 1875 angående särskilda protokoll öfver lagfarter, inteckningar och andra ärenden, dels ock sex med föranledande af nämnda proposition väckta motioner.

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

Genom en den 31 december 1906 aflåten proposition, n:o 9, hvilken af båda kamrarna blifvit till lagutskottet hänvisad, hade Kungl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagda, i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll, föreslagit Riksdagen att antaga propositionen bilagda förslag till

- 1:o) lag om nyttjanderätt till fast egendom;
- 2:o) lag om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om nyttjanderätt till fast egendom;
- 3:o) lag om servitut;
- 4:o) lag om inskrifning af tomträtt samt af fång till sådan rätt;
- 5:o) lag om inteckning i tomträtt;
- 6:o) lag om ändrad lydelse af 17 kap. 5 och 6 §§ handelsbalken;
- 7:o) lag om ändrad lydelse af 42, 43, 100, 105, 113 och 158 §§ utsökningslagen;
- 8:o) lag om ändrad lydelse af 39, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 55, 56 och 57 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom;
- 9:o) lag om ändrad lydelse af 2 och 90 §§ konkurslagen;
- 10:o) lag om ändrad lydelse af 1 och 3 §§ i förordningen den

Angående lagförslag om nyttjanderätt till fast egendom m. m. 20 november 1845 i afseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarblifva;
 11:o lag om ändrad lydelse af 14 § i förordningen den 4 mars 1862 om tioårig preskription och om årsstämmning;
 12:o lag om ändrad lydelse af 65 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan afledning af vatten;
 13:o lag om ändrad lydelse af 4 § i lagen af den 24 maj 1895 angående hvad till fast egendom är att hänföra; samt
 14:o lag om ändrad lydelse af 1 § i förordningen den 16 juni 1875 angående särskilda protokoll öfver lagfarter, inteckningar och andra ärenden.
 (Forts.)

I sammanhang med nämnda proposition hade utskottet till behandling förehåft sex särskilda, i anledning af propositionen väckta motioner, nämligen:

- 1:o af herr *J. Rettig* (motion inom Första Kammaren n:o 35);
- 2:o af herr *G. F. Östberg* (motion inom Första Kammaren n:o 40);
- 3:o af herr *J. Erlansson* (motion inom Andra Kammaren n:o 80);
- 4:o af herr *E. L. Camitz* (motion inom Andra Kammaren n:o 175);
- 5:o af herr *N. A. Nilsson* i Malmö *m. fl.* (motion inom Andra Kammaren n:o 178); och
- 6:o af herr *J. G. Pettersson* i Södertelje (motion inom Andra Kammaren n:o 183).

I de af herrar *Rettig* och *Camitz* samt *Pettersson* väckta motionerna hade föreslagits, att Riksdagen måtte vidtaga den förändring i den kungl. propositionen med förslag till lag om nyttjanderätt till fast egendom m. m., att upplåtelse af tomträtt måtte kunna ske jämväl af kronan och kommuner tillhörig jord å landet.

Utskottet hade icke haft någon anmärkning att framställa mot förslagen till lag om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om nyttjanderätt till fast egendom, lag om inteckning i tomt-rätt, lag om ändrad lydelse af 42, 43, 100, 105, 113 och 158 §§ utsökningslagen, lag om ändrad lydelse af 2 och 90 §§ konkurs-lagen, lag om ändrad lydelse af 1 och 3 §§ i förordningen den 20 november 1845 i afseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarblifva, lag om ändrad lydelse af 14 § i förordningen den 4 mars 1862 om tioårig preskription och om årsstämmning, lag om ändrad lydelse af 65 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan afledning af vatten, lag om ändrad lydelse af 4 § i lagen den 24 maj 1895 angående hvad till fast egendom är att hänföra, samt lag om ändrad lydelse af 1 § i förordningen den 16 juni 1875 angående särskilda protokoll öfver lagfarter, inteckningar och andra ärenden.

I nu föredragna utlåtande hade utskottet af anförda skäl hemställt, att Riksdagen, under förklarande att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke kunnat i oförändradt skick antagas, ville — med afslag å herr *J. Erlanssons* motion, n:o 80, herr *N. A. Nilssons* i Malmö med *fleras* motion, n:o 178, och herr *G. F. Östbergs* motion, n:o 40, — i anledning af berörda proposition och herr *J. Rettigs* motion, n:o 35, herr *E. L. Camitz'* motion, n:o 175, och herr *J. G. Petterssons* i Södertälje motion, n:o 183, för sin del antaga förslag till lagar i ofvanberörda ämnen af den lydelse, utskottets utlåtande utvisade.

Angående lagförslag om nyttjanderätt till fast egendom m. m.
(Forts.)

Vid föredragningen af utlåtandet begärdes ordet af

Herr Sjöcrona, som yttrade: I afseende å föredragningen hemställer jag, att hvarje förslag må föredragas paragrafvis med ingress och rubrik sist, att förslagets text ej må uppläsas i andra delar än sådana, beträffande hvilka uppläsning begäres, att vid behandlingen af 1 § i hvarje förslag öfverläggningen må få omfatta förslaget i dess helhet, samt att, för den händelse lagförslaget kommer att i vissa delar återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i afseende å de delar af lagförslaget, som blifvit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som af ifrågasatta ändringar i återförvisade delar kunna föranledas.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten 1.

Utskottets förslag till lag om nyttjanderätt till fast egendom.

1 Kap.

1 §.

Denna paragraf hade följande lydelse:

»Aftal, hvarigenom upplåtes nyttjanderätt till fastighet å landet, vare ej bindande utöfver femtio år från det aftalet slöts; dock vare nyttjanderätt, som åt någon för lifstiden upplåtits, gällande, ändå att sagda tid öfverskrides. Angår aftalet fastighet i köping eller å annan ort, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas, skall i fråga om tiden för nyttjanderättens bestånd tillämpas hvad som gäller för stad.

Aftal, hvarigenom upplåtes nyttjanderätt till fastighet i stad, vare, där fråga är om fastighet inom område, för hvilket plan för bebyggande är gällande, eller om jord, som ligger utom sådant område men hör till tomt, ej bindande utöfver tjugufem år från

Angående lagförslag om nyttjanderätt till fast egen- dom m. m. det aftalet slöts, dock att i fråga om tid, för hvilken upplåtelse må ske af tomträtt, gäller hvad i 4 kap. stadgas. Angår aftalet stads- jord som ej hör till tomt, skall i fråga om tiden för nyttjanderättens bestånd tillämpas hvad för fastighet å landet i allmänhet gäller.»

(Forts.)

Herr Afzelius: Då nu denna första afdelning af lagbered- ningens förslag till jordabalk förelägges Riksdagen, ber jag att med ett par ord få erinra om detta arbetes tillkomst och dess syfte.

Det är ju naturligt, att en lag, som är mer än 170 år gam- mal, icke längre kan tillfredsställa vår tids behof, det måste ju vara så, icke blott därför att förhållandena ändras, utan också där- för att själfva rättsuppfattningen ändras. Rättsuppfattningen är också underkastad utvecklingens lag. Man kan säga, att det nu är 100 år sedan man började sträfva att ersätta denna lag med något nytt. När förra århundradet var ungt, tog man för sig stora uppgifter och trodde sig om att lösa dem raskt. 1809 års män, som på några månader gjorde om rikets fundamentallagar, tänkte sig, att de skulle kunna skapa en ny lagbok på ett par år. Det var ju någonting, som man snart lärde sig ej vara möjligt. Men i allt fall sträfvade man ända till århundradets midt med det *stora* pro- blemet att skapa en helt och hållet ny lagbok. Då förlorade man modet. Då gick man öfver till någonting annat. Då slog man in på de s. k. partiella reformernas väg; och sedan arbetade man i en allt blygsammare, man kan säga tarfligare stil, tills man mot slutet af 1890-talet kommit ned till ett snart sagdt atomistiskt lap- pande. Lagen började se ut som en brokig mosaik, där den ena biten härledde sig från en tid, den andra från en annan.

Ett sådant förhållande innefattar en allvarlig fara för rätts- tillståndet. Dessa särskilda lagar återgifva, som jag nyss sade, i många stycken olika, i åtskilliga fall motsatta uppfattningar. Men hvad i en lag är hufvudsak, det är icke i främsta rummet full- ständigheten. Det är icke detaljbestämmelsernas mångfald, det kommer an på, utan det är sammanhanget i lagen, det inre sam- manhanget. Hvarför? Jo, därför att ingen lag någonsin kan blifva fullständig, därför att det icke finnes någon lagstiftare, hvars fantasi räcker till att förutse alla möjliga fall, därför att, äfven om det finnes en sådan lagstiftare, den lag han skapade skulle blifva omöjlig att öfverskåda, omöjlig att tillämpa. Hvad lagskiparen eller lagtillämparen behöfver, det är, att det finnes sammanhang i grunderna, det är, att de särskilda bestämmelserna i lagen hvila på gemensamma grunder, som man lätt kan finna ut, grunder, som man kan tillämpa på andra fall, som möta, men som ej äro sär- skildt förutsedda eller omnämnda i lagen. Sammanstämma ej grun- derna, blir lagskiparen rådvill, han blir osäker, lagskipningen osäker och vacklande. Och sedan anklagar man lagskiparen för det, hvar- för man egentligen borde anklaga lagstiftaren.

Det kan nog icke förnekas, att vi i mångt och mycket äro inne

på ett sådant plan. Detta uppmärksammades också af Riksdagen vid slutet af 1890-talet. Det fälldes i denna kammare och i medkammaren starka yttranden om att man önskade någonting annat; och detta var, vågar jag säga, anledningen till lagberedningens tillkomst.

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

(Forts.)

Hvad är denna lagberednings uppgift? Jag kan uttrycka den helt kort med att säga: det är att drifva lagarbetet i större stil. Målet, till hvilket man syftar, är naturligtvis att åvägbringa en helt ny lagbok. Men, varnad af erfarenheten, tänker man icke på att försöka lyfta stenen med ens, att nå målet i ett slag, utan man vill göra det endast stycke för stycke, bit för bit. Men man vill taga för sig tillräckligt stora stycken, för att man inom hvart område skall kunna röra sig med frihet och ändå bevara sammanhanget. Det är gifvet, att det är en lång och svår väg, som ligger för oss, innan man når detta mål. Men för min del misströstar jag ej om att det en gång skall kunna nås på detta sätt, successivt. Men nog gäller det att aldrig förlora målet ur sikte. Nog behöfves det, att alla goda krafter samverka och stödja; framför allt behöfves det, att de små och enskilda synpunkterna få vika för den stora och allmänna.

Herr af Ekenstam: Efter det anförande, som den siste ärade talaren hade, är det ju redan herrarne bekant, huru pass långvarigt arbete, som den lag eller de lagar kräft, som i dag ligga på kammarens bord. Det är mer än sekelgamla önskningsar, som skulle taga sig uttryck i dessa, och det är mer än sekelgammalt arbete, som i dessa resultera. Det är emellertid ej underligt, att så är, då man vet, att i dessa afseenden — och jag yttrar mig nu endast i fråga om jordarrendet — vi hafva ytterst obetydligt annat att bygga på än 1734 års lag, och att af dess bestämmelser knappast någonting annat står kvar än bestämmelsen om att fardagen skall vara den 14 mars. Det är således för alla dem, som kommit litet djupare in i hithörande spörsmål och i afseende på dem hyst önskningsar och förhoppningar, ett synnerligen intressant verk, som nu föreligger till kammarens pröfning. Och från min synpunkt sedt måste jag säga, att det är med tacksamhet som vi mottaga hvad lagberedningen, ursprungligen och egentligen, här gifvit oss och hvad som sedermera lyckligt gått igenom lagutskottets skärself.

Det har ju under föregående tid varit särskilda önskningsar, som framför andra framhåfts, dels, skulle jag vilja säga, sådana, som afsett att få fram en fastare form för arrendekontraktet, dels också andra, som jag skulle vilja kalla önskningsar mera i afseende å det materiella. De förra synas mig vara fullt och lyckligt tillgodosedda, hvaremot de senare knappast fått det beaktande, som man hade hoppats. Det har ju, som herrarne väl hafva sig bekant, allt mer och mer försports kraf på, att möjlighet måtte beredas arrendatorn att vid afträdet erhålla ersättning för för-

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.

(Forts.)

bättringar. Dessa kraf hade man nog hoppats skulle fått ett mera omfattande uttryck än hvad i den nya lagen förekommer. Af desamma finnes egentligen ingenting annat i lagen framhållet än möjligheten att, där täckdikning har skett, erhålla ersättning för rören, och man har varit så ängslig för, att ersättning för någonting annat skulle kunna komma i fråga, att lagutskottet strukit de ord som lagberedningen insatt framför ordet »rören», nemligen »*de nedlagda*», på det att man ej skulle kunna komma att tro, att också arbetet skulle vid ersättningen beräknas.

Emellertid som nu saken står, tror jag att svenska Riksdagen bör, som jag redan förut har sagt, med tacksamhet mottaga det framlagda lagförslaget. Äfven om man i ett eller annat fall kan hafva särskilda och afvikande meningar i afseende på detaljerna, torde man icke böra urgera på sin speciella åsikt. Kan det helas framgång befordras därigenom att intet sönderrifves af detaljerna, kan man från min synpunkt vara tillfredsställd och hoppas på förbättringar i framtiden.

Därför, herr grefve och talman, har jag intet annat yrkande än på bifall.

Herr von Möller: Jag måste i dag utbedja mig öfverseende i än högre grad än eljest, då jag på grund af den korta tid utskotts-
betänkandet legat på kammarens bord ej kunnat mer än helt ytligt sätta mig in i denna viktiga och svåra fråga.

Detta lagförslag angår ju främst de svenska landtbrukarne, godsägare och arrendatorer, som bort hafva tillfälle att diskutera och pröfva detsamma, huruvida det enligt deras uppfattning är praktiskt, eller om det ej innehåller bestämmelser, som kanske kunna vara af ganska ödesdiger natur.

Jag har hört jurister säga, att lagen lär vara synnerligt väl affattad, på samma gång som jag själf af den kungl. propositionen varit i tillfälle att se, huru många anmärkningar som framställets mot den inom högsta domstolen. Jag tänker, att det äfven finnes ett annat slag af jurister, som nog komma att hälsa denna lag med tillfredsställelse: nämligen advokaterna. Ty det lär väl ej någon kunna betvifla att, sedan vi fått denna lag, rättegångar, och ej så få, komma att uppstå just emedan de som beröras af denna lag komma att få svårt för att tolka dess verkliga mening. Jag talar ju som olärd, och för en icke jurist framträda stora svårigheter att tolka denna lag. Jag har gjort mig möda att läsa lagen, och tack vare mina läromästare här i kammaren och de fingervisningar, som de gifvit mig, har jag nu lärt mig att skilja mellan de obligatoriska bestämmelserna och öfriga bestämmelser, som icke äro af tvingande natur. Men, mina herrar, det är icke alla, som hafva sådana läromästare att tillgå på landet; där kommer man mången gång att helt och hållet missuppfatta lagen, och så uppkomma konflikterna. Det är emellertid icke från denna sida, som jag skall tillåta mig

att mästra hvad så framstående jurister som de i lagberedningen åstadkommit, utan jag ber att få öfvergå till en särskild punkt, där jag lyser mycket stora betänkligheter; det är den 7 § i 2 kapitlet.

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

(Forts.)

Herrarne veta, att i vårt långsträckta land äro arbetsförhållandena synnerligen olika på de större egendomarne. Här uppe i mellersta Sverige har man i allmänhet tillgodosett fordringarna på arbetskraft genom s. k. torpare, hvilka utgöra sina dagsverken året rundt. Här har man om vintern i allmänhet skogsarbeten att tillgå, under det att man i de skoglösa trakterna, såsom Skåne, icke har något extra arbete under vintern. Där är man sålunda hänvisad till att genom daglönare eller genom s. k. extra dagsverken, som uttagas vid särskilda tillfällen, t. ex. vid slåttern, skörden och betupptagningen, tillgodose arbetskraften. Det kunna herrarne förstå, att på sådana platser, där t. ex. flera större egendomar äro hopade, och där det icke finnes några större byar eller dylika mera tätt bebyggda samhällen, hvarest daglönare kunna erhållas, är det ytterst svårt för den större jordägaren att kunna, t. ex. vid skörden eller betupptagningen, få tillräckligt med folk. Då har det på platser, som jag känner till, ordnats på det sättet, att mellan jordägarna och arrendatorerna — med egendomar på 50, 75 à 100 tunnland — träffats öfverenskommelse, att jordägaren skall mot betalning af full daglön efter gängse pris hafva rätt att buda t. ex. två mandsdagsverken eller tre kvinnsdagsverken i veckan. De budas då i god tid, en eller flera dagar förut, att infinna sig en viss dag, *dock endast ifall väderleken då är tjänlig*.

Enligt denna paragraf är detta villkorliga budande förbjudet. Det heter nämligen i § 7, sidan 49, att arrendatorn behöfver icke »inställa sig förr än å andra dagen efter det uppgift, som nu sagts, meddelats honom». Ja, mina herrar, huru skall man två dagar i förväg veta, hurudan väderleken kommer att blifva? Har man reumatism eller podager, så har man nog kännning af omslag i väderleken, men i annat fall så lär man svårigen kunna förutsäga väderleken två dagar förut.

Nu finnes ju i våra dagar ett sträfvande att ersätta mänsklig arbetskraft med maskiner, och sålunda söker man att vid skörden använda självbindare, men dessa maskiner kunna icke användas t. ex. i fråga om mycket hög och kraftigt växande råg, helst om denna slås ned af åskregn. Det blir då omöjligt att slå den med skördemaskin, och ännu mindre kan man använda självbindare. Rågen gror mycket hastigt vid ogynnsam väderlek, och därför har jag för att rädda min skörd behof af att hastigt få detta rågfält afmäjadt och få skörden inom hus. Jag budar då den tillgängliga dagsverksstyrkan enligt § 7 två dagar i förväg. Folket kommer och — regnet kommer på samma gång. Jag frågar då, hvad jag skall göra med alla dessa människor, när intet annat arbete finnes

Angående att utföra, om jag icke får buda dem villkorligt på det sätt jag
lagförslag om antydt.
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.

(Forts.)

Gentemot detta invända nu lagberedningen och utskottet, att regnar det för godsägaren, så regnar det naturligtvis också för torparen. Det är mycket sant, men jag skall be att mot den invändningen få göra en annan invändning. På de större egendomar, där jag själf haft tillfälle att följa saken, har det sällan eller aldrig inträffat, att icke de mindre arrendatorerna varit färdiga med sitt skördearbete långt förr än på de större gårdarna. De mindre arrendatorerna hjälpa hvarandra, och på det sättet blifva de färdiga förr än det är möjligt på den större egendomen.

Det tyckes mig, som om denna och möjligtvis äfven andra delar af lagen skrifvits under intryck af forna tiders missförhållanden. Jag vågar med bestämdhet understryka *forna tiders*. Det är möjligt att på vissa håll godsägarna förr missbrukat sin ställning, men jag vågar påstå: det sker icke nu åtminstone. Herrarne skola nu fråga mig: ha då de stora godsägarna nu blifvit bättre? Jag vågar åtminstone påstå, att de dock blifvit så pass *kloka*, att de icke missbruka sin rätt gentemot sina arrendatorer, af hvilka de kanske hafva ett 50- eller 100-tal, stundom flera. Hvad tro herrarne skulle hända, om en godsägare i våra dagar skulle missbruka sin kontraktsevenliga rätt, hur strängt den nu må vara affattad, gentemot en arrendator? Jo, naturligtvis skulle följderna blifva, att vid arrendetidens utgång skulle han icke kunna få ordentligt folk i de afgåendes ställe, flertalet af torpen och arrendegårdarna skulle komma att stå tomma. Just däri ligger arrendatorernas största säkerhet; det skulle vara omöjligt att erhålla ordentligt och hyggligt folk, om man icke visar sig god och rättvis mot dem och ställer det gynnsamt för dem. De herrar, som varit närvarande vid de tillfällen, då jag förr yttrat mig i frågan, torde till äfven-tyrs erinra sig, att jag alltid, när det gällt det fria aftalets rätt, ställt mig på den ståndpunkten, att rättvisa, klokhet och godhet böra vara tillräckliga att motväga de faror, som teoretiskt uppkonstrueras såsom hotande arrendatorerna.

Jag vågar påstå, att om denna lagparagraf icke ändras, så kommer det att för den klass af godsägare, som icke hafva skogs- eller andra tillfälliga arbetare att tillgå och som icke kunna skaffa sig daglönare, blifva oerhördt svårt, ja kanske omöjligt att sköta de stora egendomarna. Ty skall en så situerad godsägare på det sättet ordna sin arbetskraft, att han på vinst och förlust skall buda upp hela arbetsstyrkan och sedan få betala, vare sig han använder denna styrka i arbete eller icke, då blir arbetet för dyrt och för honom ruinerande. Jag ber herrarne betänka denna synpunkt, innan herrarne gå och fatta beslut.

Jag vet hvad man kan säga och jag tror mig äfven veta hvad från ett visst håll åsyftas. Man säger, att de stora egendomarne hafva spelat ut sin roll; de få styckas, och detta blir kanske nog det

lämpligaste sättet att ordna saken. Ja, det har åtminstone förr icke varit kammarens uppfattning.

Jag vågar påstå, att gör man denna ändring på grund af ogynnsamma intryck från forna tider, hvilken så betydligt skulle komma att inkräkta på en hel samhällsklass' ekonomi, utan att bereda den motsvarande fördelar och utan att något verkligt behof af skydd förefinnes för dem, som denna paragraf är afsedd att skydda, så tager man, mina herrar, förvisso ett ödesdigert steg.

Mot dessa faror har lagberedningen själf ansett sig råda bot å sidan 103 i beredningens förslag. Där säges det, att man visserligen icke äger rätt att i *arrendekontraktet* upptaga bestämmelser om dagsverken efter budning annat än enligt de grunder, som paragrafen här föreskrifver, men att ingenting hindrar att *vid sidan af kontraktet* uppgöra ett enskildt arbetsaftal. Ja, mina herrar, det där låter ju mycket bra. Är det så, att man har rätt att göra ett enskildt arbetsaftal och i detta arbetsaftal vid sidan af kontraktet föreskrifva rätt att villkorligt kalla arrendatorn efter budning samt *föreskrifva vite*, om han inte kommer, ja, då är ju saken mycket enkel. Då har man två kontrakt, ett arrendekontrakt, enligt hvilket man icke får vräka mannen, om han icke hörsammar villkorlig budning, och ett arbetsaftal, efter hvilket man visserligen icke kan vräka honom, men dock *komma åt hans ekonomi* på ett sätt så pass effektivt, att han kanske skulle komma att själf anhålla att slippa från arrendekontraktet. Skulle detta vara lämpligt; tycka herrarne det? Och jag ber herrar jurister svara mig på den saken: skulle verkligen domstolarna godkänna ett *dylikt* aftal, om det träffades på lika lång tid som arrendekontraktet? Ty intet vore vunnet därmed, att man träffade ett aftal för ett år i sänder. Det ginge nog bra första året, men nästa år skulle det kanske ej bli lätt att erhålla aftalets förnyande. Hvad jag önskar veta är alltså detta: är det så säkert, att lagen skulle godkänna ett dylikt extra aftal, som jag nyss nämnde, och icke kassera det som ett försök att kringgå lagen? Ty det blir ju att kringgå lagen, och jag förstår icke, att lagberedningen har velat, om jag så får säga, gifva med ena handen och taga tillbaka med den andra. Först förordnas i lagförslaget 7 §, att man icke får lof att göra på detta sätt, att under sådana förhållanden arrendatorn icke får vräkas, och sedan gifves här i betänkandet ett slags indirekt fingervisning om huru lagen skall kunna kringgås. Det är detta, som jag, såsom icke varande jurist, icke tillräckligt fattar, och det vore intressant att få någon förklaring däröfver.

Tills vidare, mina herrar, måste jag på de skäl, som jag anfört, hemställa till kammaren, att orden på sidan 49 »För hvarje arrendeår» etc. till och med »meddelats honom» måtte utgå, hvarvid dock det sista stycket i paragrafen skulle bibehållas. Detta är de ord, genom hvilka man skulle skydda arrendatorn för de miss-

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.
(Forts.)

Angående bruk, hvilka begingos under den s. k. hofveritiden, som vi nog lagförslag om hafva i sorgligt minne.

nyttjanderätt Herr talman, jag skall, när denna § 7 föredrages, anhålla om
till fast egen- proposition på detta förslag.
dom m. m.

(Forts.)

Grefve Hamilton, Raoul: Det är ingalunda min afsikt att ens lägga ett hårstrå i vägen för antagandet af föreliggande lagförslag. En arrendelag är väl af behovvet påkallad, och om jag undantager 2 kapitlets 7 §, så innehåller föreliggande förslag inga andra bestämmelser än som i allmänhet redan äro gällande under väl ordnade förhållanden mellan jordägare och arrendator. Men jag vågar likväl göra den anmärkningen, att lagen icke är skrifven med den tydlighet, som varit önskvärd. Den kan icke, såsom vi jordägare och arrendatorer hade hoppats, i större mån ersätta ett arrendekontrakt. Den påminner mig något om en viss hamn för en del år tillbaka i södra Sverige, där inledningsprickarne voro sådana, att en sjöman icke kunde af sig själf taga sig in i hamnen, och när man frågade hvarför, så blef svaret: jo, därför att lotsarne vilja, att de själfva skola anlitas. Jag är också rädd för, hvad detta lagförslag beträffar, att en vanlig jordägare eller en vanlig arrendator icke kan lotsa sig igenom denna lag, med mindre han får juridiskt biträde, och våra lagar borde väl vara skrifna icke i det gamla juridiska språket, utan i det språk, som vi i dagligt tal använda. Det finnes också vissa paragrafer, där högsta domstolens ledamöter synas vara vilse om tolkningen. Om jag går till 23 §, så finner jag, att där är det ett justitieråd, som anser, såvidt jag rätt fattat hans uttalande, att brandförsäkringsavgift skulle vara en tunga. Det kan den icke vara enligt mitt förmenande och icke heller enligt högsta domstolens förmenande, men detta visar i alla fall, att det finnes tvetydighet i denna sak.

I samma paragraf står också, att arrendatorn skall betala alla skatter och all tunga, men nya skatter skola erläggas af jordägaren. Hvad är väl nya skatter? Jag förmodar, att om några år kommer prästtjionden, som verkat så ojämnt och orättvist, att afskrifvas, och kanhända kommer i dess ställe att påläggas en ny skatt efter bevillning. Är detta en ny skatt eller skall det tolkas såsom en gammal, såsom ersättning för en sådan? Större tydlighet härutinnan hade säkerligen kunnat vara af behovvet påkallad.

Vidare står det i en annan paragraf, den 18: »Äro till byggnad eller annan anläggning ämnen hämtade från fastigheten, må byggnaden» etc. Hvad vill det säga, att hämta dessa ämnen från fastigheten? Hade det icke bort heta: såvida det bekostats af jordägaren? Jag förmodar att det är fråga om tegel, timmer och dylikt, och om timret hämtas på fastighetens skog eller på annan skog, är väl i och för sig likgiltigt. Det är alldeles gifvet, att jurister kunna tolka denna sak, men vi, som icke äro jurister, hafva svårt för det.

Jag skall icke fortsätta med en del andra paragrafer, men jag ber likväl att få beröra den 7:de.

Denna 7 § är naturligtvis för vissa jordägare af ganska betänklig beskaffenhet. Jag tror dock icke, att dessa bestämmelser hafva något inflytande, hvad de större jordägarna och de större torpen beträffar, utan snarare drabba bestämmelserna de mindre jordägarna och de torp, från hvilka utgå kanhända 5 eller 10 dagsverken. Det är, såsom här redan blifvit nämnt af en föregående ärad talare, en mycket svår sak för en sådan jordägare, som har lämnat bort en liten jordbit just för att hafva tillgång på folk under skördetiden, att två dagar förut kunna bestämma sig för när folket behöfver användas, ty han vet icke, om det blir regn eller torrväder, och likväl är det den dagen, som hela hans inkomst af hemmanet står på spel. Jag tror dock icke, att det är skäl att vidtaga någon förändring i denna paragraf, ty aftalen komma förmodligen att ske på annat sätt. Man får väl hitta på andra utvägar och sluta sådana arbetsaftal, som icke beröra själfva torpen.

Jag borde naturligtvis, herr talman, efter hvad jag har sagt, yrka återremiss på en del paragrafer, men jag fruktar för att det icke tjänar mycket till. Jag vill icke säga något ord mot lagutskottet, som ju representerar en framstående juridisk erfarenhet, men efter att hafva läst detta betänkande fruktar jag för, att till den praktiska erfarenhet, som endast kan vinnas under mångårigt arbete, har lagutskottet icke haft tillgång.

Herr Afzelius: Jag skall, herr talman, uppskjuta att yttra mig om 7 § och det förslag till förändring af densamma, som blifvit framställt, till dess den paragrafen blifvit föredragen. Jag ber att nu få fästa mig vid en af grefve Hamilton framställd anmärkning, som är så oändligt vanlig i afseende å lagförslag och ny lagstiftning. »Det är icke tydligt», säger man; »hvad vill det säga, hvad menas med det eller det, kan någon annan förstå detta än en advokat?» Jag ber att därtill få svara: lagstiftning, att skriva lagar, det är icke detsamma som att skriva en bondepraktika. Det fordras i en lag en oerhörd koncentration; man skall försöka tänka sig alla fall, som öfver hufvud kunna tänkas, sedermera skall man sammanföra dessa under en regel, i en form, som dock är möjlig att något så när öfverskåda och uppfatta. Man måste åter och åter, gång på gång väga uttrycken; man får nedlägga dagars, ja veckors arbete just på denna form. Men nu vill grefve Hamilton, att han genast när han läser denna lag skall kunna genomskåda hela dess innehåll, och att detta skall vara klart för honom på lika många sekunder, som han behöfver för genomläsningen. Något sådant är omöjligt, så kunna icke lagar skrivas och så få de icke läsas. De kunna aldrig hänföras till s. k. lättläst lektyr. De måste läsas med stor eftertanke och mycket begrundande, och det kan icke hjälpas, att det ibland fordras att med andra öfverväga, hvad en viss i lagen

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.
(Forts.)*

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.

(Forts.)

uttryckt tanke i hela sin vidd bör anses omfatta. Jag tror icke, att grefve Hamilton skall kunna påpeka något uttryck i denna lag, hvilket icke noga återgifver den tanke, som varit afsedd att uttryckas; men att det också fordras något bemödande, något arbete att tillägna sig detta, det är jag den förste att erkänna. Jag tänker dock så högt om vårt svenska folk och särskildt våra svenska jordbrukare, att jag är öfvertygad om att de så småningom, icke i ett ögonblick, men efter någon tid skola kunna väl läsa sig in i denna lag.

Grefve Hamilton anförde ett exempel, som skulle vara oändligt slående. Enligt hvad han anförde hade i högsta domstolen ett justitieråd menat, att brandförsäkringsafgift inginge under begreppet »skatt och tunga». Nej, visserligen icke; detta uttalande berodde på en alldeles utomordentligt enkel orsak: i *det* förslag, som granskades af högsta domstolen, stod verkligen taladt om brandförsäkringsafgifter, och därför yttrade sig detta justitieråd om den saken, men det uteslöts sedermera och sannerligen han haft någon tvekan, huru man borde tolka hvad som nu står där.

Efter härmed slutad öfverläggning godkändes den föredragna paragrafen.

2—8 §§, öfverskriften till 1 kap., samt 2 kap. 1—6 §§.

Godkändes.

7 §.

Föreliggande paragraf lydde sålunda:

»Skola för fastigheten utgöras dagsverken till jordägaren, och är ej i arrendeaftalet bestämdt, huru dessa skola fördelas å särskilda tider af året, skall hela antalet dagsverken på årets veckor i den mån det kan ske jämnt fördelas. För hvarje arrendeår eller, där aftalet innehåller föreskrift om utgörande af visst antal dagsverken under viss tid af året, för hvarje sådan tid bör jordägaren i god tid förut lämna arrendatorn uppgift å de dagar, då han har att utgöra dagsverken. Ej vare, ändå att aftalet anorlunda bestämmer, arrendatorn pliktig att för arbetes utförande inställa sig förr än å andra dagen efter det uppgift, som nu sagts, meddelats honom.

Ej må i aftalet intagas förbehåll om skyldighet för arrendatorn att utöfver fastställt antal dagsverken på tillsägelse af jordägaren utgöra sådana; har dylikt förbehåll skett, vare det utan verkan.

Herr von Möller: Herr talman! På de skäl, som jag anförde under principdebatten, anhåller jag, att herr talmannen ville framställa proposition på mitt yrkande därom, att paragrafen må komma att lyda sålunda:

»Skola för fastigheten utgöras dagsverken till jordägaren, och är ej i arrendeaftalet bestämdt, huru dessa skola fördelas å särskilda tider af året, skall hela antalet dagsverken på årets veckor i den mån det kan ske jämnt fördelas.

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

(Forts.)

Ej må i aftalet intagas förbehåll om skyldighet för arrendatorn att utöfver fastställt antal dagsverken på tillsägelse af jordägaren utgöra sådana; har dylikt förbehåll skett, vare det utan verkan.»

Herr Wijk, Ivar: Jag skall be att få instämma med herr von Möller i hans yrkande, men jag har begärt ordet för att därjämte få framställa en fråga rörande tolkningen af 7:de paragrafen, och denna fråga skulle lyda så: Åger jordägaren rättighet att till en viss person utarrendera det och det torpet t. ex. mot 5 dagsverken på bestämda dagar i veckan, likväl med skyldighet för ägaren att till arrendatorn erlægga t. ex. för 2 dagsverken så och så mycket om vintern och så och så mycket om sommaren? Får jag ett jakande svar därpå, så har jag för min del ingenting vidare att anmärka mot paragrafen, men skulle svaret blifva nekande, så får jag bekänna, att man kan ha väsentligt att anmärka mot densamma.

Herr Afzelius: Jag skall be att först få besvara herr Wijks fråga, hvilken äfven framkommit från annat håll. Jag är förvånad att förslaget kunnat gifva anledning till tvekan i detta fall. Frågan var den, huruvida det är möjligt att upprätta ett kontrakt som säger, att en torpare skall utgöra så och så många dagsverken utan ersättning och så och så många dagsverken mot ersättning, — en ersättning, hvilken skall utgå på vintern med det beloppet och på sommaren med det beloppet. Det finnes icke något som helst hinder för detta; hvad som fordras är, att det skall vara ett *bestämt* antal dagsverken. Huruvida ersättning utgår eller icke, är komplett likgiltigt. Det är en fördel för arrendatorn, om han får ersättning och icke behöfver utföra arbetet gratis. Hvad man här vill vinna är att det utsäges, *huru många* dagsverken han öfver hufvud skall utgöra. Därför kan man naturligtvis bestämma, att han är skyldig att utgöra så och så många utan ersättning och så och så många mot ersättning. Detta stämmer fullständigt med förslaget.

Hela denna fråga, bestämmelsen i denna 7:de §, betraktar jag såsom en af hörnstenarna i detta förslag. Jag anser, att detta är en af de allra viktigaste bestämmelser i förslaget, ty denna bestämmelse sträcker sin verkan vida utöfver det rena jordbruksförhållandet; den för oss in på det sociala området. Att, när arrendet utgår till en viss del i arbete, det alltid blir en mycket kinkig sak att på ett förståndigt och godt sätt ordna detta förhållande mellan jordägare och arrendator, det är sedan gammalt känt och erkänt. Ty, å ena sidan, — såsom ock herrar von Möller och grefve Hamilton framhöllo — har jordägaren

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

(Forts.)

lämnat ut torpen just för att kunna kommendera en viss arbets-hjälp. När det passar honom, kallar han: kom hit, nu behöfver jag hjälp. På det sättet vill han få sitt arbete gjordt när det skall göras. Men, å andra sidan, står arrendatorn. Han är också jordbrukare eller också har han något annat att beställa, han är t. ex. en handtverkare, som går bort hit eller dit vissa dagar allteftersom han har gjort upp. På honom faller nu plötsligt budet ned på ett högst obehagligt sätt. Just när han bäst behöfver vara hemma eller när han ställt annorlunda för sig, kallas han till arbete vid gården. Det är icke möjligt annat, än att sådant skall vara ågnadt att väcka ovilja, slitningar och missnöje. Det kan icke hjälpas.

I andra länder, t. ex. i Danmark, har man löst detta problem på det sättet, att man alldeles afskaffat dagsverkssystemet. Man får icke där många in i kontraktsförhållandet något om arbete, utan arrendet skall utgöras i penningar. Sedan får jordägaren lega arrendatorn eller någon annan för att få sitt arbete utfördt. Lagberedningen har menat, att införandet af sådana bestämmelser vore att kasta yxan i sjön, och att det icke vore klokt. Ty jordägarrens intresse af att lämna ut ett torp är beroende därpå, att han på detta sätt kan förskaffa sig arbetsbiträde, och för en arrendator i dessa små förhållanden kan det vara viktigt att veta, att han icke behöfver betala ut penningar utan i alla händelser kan komma till rätta genom att utföra arbete. Hvarför skulle vi kasta bort detta?

Hvad är det som nu skall införas? Jo, syftet med den föreslagna bestämmelsen är, att detta förhållande skall förvandlas till ett *rätts*-förhållande, så att likasom den ene vet hvad han har att fordra, den andre vet hvad han är skyldig att lämna i fråga om arbete, — icke blott *huru mycket* utan också — *när* detta skall ske. Då det gäller ett arbete under ett helt år, skall man göra indelning på veckor och på dagar, så att dagsverken, som ju hafva olika värde på olika tider af året, kunna i proportion härtill utgå. Men när det icke är fråga om helt år, kan det icke göras en så jämn fördelning; då måste jordägaren fortfarande hafva kvar en rätt att bestämma. Arrendatorn får icke komma, då det passar honom bäst, men han kan icke tvingas att komma oförberedt, när det passar honom sämst, utan efter varsel — jordägaren skall två dagar förut säga till, att då och då skall dagsverksskyldigheten utgöras.

Nu frågar herr von Möller: Huru går detta? Det kan ju hända, att det blir regn, och arbetet kan icke utföras på *den* dagen. Detta är sant; det blir arbetsgifvaren som får taga risken. Men finnes det verkligen något skäl, hvarför risken skall läggas på de svagare skuldrorna? Finnes det för öfrigt icke vida större möjlighet för arbetsgifvaren än för den andre att ordna arbetet under sådana förhållanden?

Herr von Möller sade vidare: Likväl uppmuntrar lagberedningen till att ingå arbetsaftal vid sidan af arrendeaftalet och på så sätt »kringgå» lagen. Jag förstår icke detta tal. Hvarför skall arrendatorn vara utesluten från att göra aftal med jordägaren liksom med hvilken som helst annan? Hvad är då skillnaden mellan ett sådant arbetsaftal och arrendeaftalet? Jo, den, att hans insats i aftalet då icke är hela dennes existens, han vedervägar icke sin ställning som arrendator, utan nätt och jämt detsamma som hvilken som helst annan, som ingår ett arbetsaftal.

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*
(Forts.)

Nu säger herr von Möller: det är icke någon fara att låta det vara som det är, ty godsägarna äro tillräckligt kloka och goda att laga efter omständigheterna och ställa det så, att arrendatorn ändå icke lider någon molest. Jag vill gärna tro detta om honom, och vore det bara fråga om honom, kunde gärna paragrafen bli sådan som han vill hafva den, ty för herr von Möller behöfvast nog inga paragrafer. Men, mina herrar, på samma gång jag erkänner om detta s. k. patriarkaliska förhållande — ty det är ju det, han menar — att i den jordmånen vuxit många af livets vackraste blommor, tillägger jag med lika stor bestämdhet: också mycket af dess värsta ogräs. Denna regim ger åt de goda rikt utrymme för hänsynsfull omtanke om andra, men den ger lika rikt utrymme åt de icke goda för hänsynslös omtanke om sig själfva. En lagstiftare får icke bara taga hänsyn till de goda, han måste alltid betänka, att det är för de icke goda han lagstiftar.

Nu säger slutligen herr von Möller, att det är slut med missbruket, det är något förflutet. Jag tror bestämdt, att han icke har tillräcklig erfarenhet om detta. Men för öfrigt vill jag säga honom såsom min personliga mening, att i vår tid finns icke vidare någon jordmån för den patriarkaliska regimen. Det må vara ledsamt, men det är så. Ty hvad är det, som nu eftersträfvast? Är det icke att, såsom man kallar det, demokratisera samhället, i god mening, d. v. s. att jämna de klyftor, som skilja samhällsklasserna, och föra oss fram till att känna oss alla som ett folk? För det ändamålet finnes det, efter min uppfattning, icke något medel, som är riktigare och bättre, än att lagen utstakar för en och hvar, samhällets stora och små, ett visst område, där han kan känna sig som en fri och själfständig man. Gör man det, gifver man åt hvar och en hans rätt, då kan man också begära, att han skall respektera andras rätt. Det är i den belysningen jag ser denna paragraf, och därför lägger jag på detta stadgande mycket stor vikt.

Herr greve Hamilton sade riktigt och sant, att denna paragraf icke är af så stor betydelse för de stora godsägarna, men den kan vara af större betydelse för de små jordbrukarna, dessa som hafva bara sitt hemman, däraf kanske största delen af skörden står ute på åkern och blir förstörd af en regnvädersdag, om de icke få arbetshjälp. Utan tvifvel kan denna bestämmelse i de små förhållandena blifva

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

(Forts.)

mer besvärlig. Men där ett godt förhållande råder mellan jordägaren och torparen, där skall hjälpen komma, oaktadt den icke kan kommanderas. Hänsynsfullhet och hjälpsamhet finnas nog och komma alltid att finnas människor emellan. Att det är så, finner jag bevisadt däraf, att Andra Kammaren, där just dessa små jordägare finnas, hvilka skulle komma i trångmål, utan ett ord af kritik eller invändning antagit denna paragraf sådan som den är. Jag ber, herr grefve och talman, att få yrka bifall till lagutskottets förslag.

Grefve Wachtmeister, Hugo: Om jag trots det försvar, som nu ägnats 7 §, dock ställer mig betänksam inför densamma, är det icke af afvoghet mot en ny arrendelag. Jag uppskattar till fullo betydelsen af en dylik lag och rättfärdigheten af densamma. Jag anser den ock vara af stort praktiskt värde genom att skapa en klass af burgna och dugliga arrendatorer, en klass, som i Sverige, utom möjligen i Skåne, är synnerligen fåtaligt representerad. Men för att nå detta behjärtansvärda syfte, anser jag dock, att man bör gå försiktigt till väga och icke bryta stafven öfver alla gamla bruk och traditioner. Jag talar icke nu allenast för det större jordbruket, ty jag vet, att detsammias förespråkare åtminstone hos den stora allmänheten hafva föga gehör, ehuru jag i förbigående måste såsom min åsikt framhålla, att det stora jordbruket icke blott har berättigande, utan ock har mycket stor betydelse för framdrifvandet af jordbruket i dess helhet. Men jag talar för det medelstora och det mindre jordbruket, ty denna paragraf berör en fråga, som är jordbrukets lifsfråga, nämligen tillgången på arbetskraft.

Bestämmelsen i paragrafen, att jordägaren skall på förhand fastställa de dagar, på hvilka dagsverkena skola utgöras, kommer icke att vålla nämnvärda förluster för de stora jordbrukarna, som hafva många arrendatorer. De kunna ju ordna en jämn arbetsstyrka dag för dag att räkna på. Men för de mindre jordbrukarna, som hafva en eller två torpare, kunna dessas dagsverken, om de fastställas till vissa veckodagar, bli utan all betydelse, därest de infalla på regndagar. Jag vill icke tala om de förluster, som kunna åstadkommas för dylika mindre jordbrukare, om de hafva uppgjort med sina torpare om fullgörandet af visst antal dagsverken under kortare perioder, t. ex. skördetiden eller såningstiden. Måste de på förhand fastställa dessa dagar inom perioden, kan arrendeaftalet bli utan någon som helst betydelse.

Jag vill vidare framhålla ett förhållande, som är ytterst vanligt på min hemtrakt, nämligen att de mindre och minsta hemmansägarna i skogsbygden i sin nödställda belägenhet i fråga om arbets-hjälp upplåta små jordstycken till brukare mot villkor, att dessa vid förefallande behof skola utföra visst arbete. När så skördetiden eller trösktiden är inne, äro dessa brukare icke skyldiga att komma, såvida de icke 2 dagar före erhållit budning! Denna omständighet

kan ju blifva af särdeles stor betydelse för dessa mindre jordägare.

Herr justitierådet Afzelius talade om att arbetsgifvaren får stå risken för dylika eventualiteter. Jag vill då säga, att de små fattiga hemmansägarna i skogsbygden just icke äga resurser att stå någon risk; den kan gälla hela deras existens. Vidare har sagts, att man genom särskildt arbetsaftal vid sidan kan garantera, att den eventualiteten icke behöfver inträffa.

Jag kan icke fatta, att justitierådet Afzelius till fyllest besvarade den fråga, som herr von Möller framställde, om ett sådant arbetsaftal skulle under alla omständigheter godkännas af en domstol. Och hvilken blir öfver hufvud taget straffpåföljden för brott mot arbetsaftal?

Vidare har det sagts, att de mindre jordbrukarna i Andra Kamaren, d. v. s. inom utskottet, skulle med tystnad hafva godkänt paragrafen. Jag tror dock icke, att jordägarna äro så starkt representerade inom utskottet. Jag har också hört, att inom Andra Kamaren uttalats stora betänkligheter mot denna paragraf, och tror, att man där kommer att framställa yrkande på återremiss.

Af denna anledning ber jag att få yrka återremiss af denna paragraf.

Jag finner så mycket mera skäl därtill, som ur rent formell synpunkt en anmärkning torde kunna göras. I denna paragraf sägs: »Skola för fastigheten utgöras dagsverken till jordägaren» etc. *Jordägaren* nämnes här första gången, men dagsverken kunna utgöras äfven till arrendator, och sådana dagsverken förekomma nästan lika allmänt som de, hvilka utgöras direkt till jordägaren. Jag föreställer mig därför, att ordet *jordägare* borde utgå och något annat ord insättas i stället. Som sagdt, herr grefve och talman, jag ber att få yrka återremiss.

Grefve Wachtmeister, Fredrik: Herr grefve och talman, mina herrar! Jag hör till dem, som med glädje sett tillkomsten af denna lag, och hör äfven till dem, som anse, att lagstiftaren på ett särdeles lyckligt sätt, i stort sedt, fyllt sitt värf. Men jag kan icke annat än finna, att just uti denna 7 § finnas bestämmelser af den natur, att de icke kunna kallas goda.

Herr justitierådet Afzelius säger, att han anser denna 7 § för en af hörnstenarna i lagen, och att här spela in sociala spörsmål, som man icke får förakta, utan i stället särskildt tillgodose. Han säger vidare, att regnar det för jordägaren, så regnar det för arrendatorn eller torparen också, och att jordägaren, som är den starkare, bör stå risken. Ja, men det är icke så säkert, att herr Afzelius har rätt uti att den person, som skall lämna dagsverke, är en jordbrukare. Det finnes många ställen i vårt land, där jordägaren lämnar ut lägenheter i gränsen af sitt hemman till handtverkare eller sådana personer, som på annat sätt än till jordbruk använda sin

Angående
lagförslag om
nyttjanderät
till fast egen
dom m. m.
(Forts.)

*Angående lagförslag om nyttjanderätt till fast egen-
dom m. m.* arbetskraft, och lämnar ut lägenheten på de villkor, att han just under skördetiden skall få en för honom högst välbehöflig hjälp med skördearbetet. Skulle det blifva lag, som här är skrifvet, har han icke alls den nytta, som han beräknat af dessa dagsverken.

(Forts.) Jag kan icke heller finna, att paragrafen, som den nu är skrifven, är rättvis, ty när arrendatorn gått in på att lämna ett visst antal dagsverken under skördetiden, har han alltid tänkt sig, att han då skulle fram till gården. På samma sätt förhåller det sig med de större arrendatorerna, som hafva att lämna arrende hufvudsakligen i penningar, men hafva förbundit sig att bistå jordägaren med några dagsverken under skördetiden. De hafva ingått på detta med full visshet om, att deras hjälp påfordras när det är vackert väder, ty då är det ju möjligt att göra ett skördearbete, men icke hafva de tänkt sig möjligheten, att det skulle skrivas i lagen, att de skulle skicka fram sitt folk under regnvädersdagar.

Nu säger herr Afzelius, att i Danmark man funnit svårigheten med dagsverkssystemet så stor, att man afskaffat det, men att han icke finner skäl, hvarför vi skulle göra så i Sverige, och att mycket talar för att här bibehålla torpsystemet. Jag tror visst, att så är, men jag tror, att om man har den åsikten, att torpsystemet ännu i vissa delar af vårt land bör bibehållas, skall man icke gå in på att låta 7 § stå kvar. Jag ber att i förbigående få nämna, att jag såsom jordägare för länge sedan afskaffat detta system, så att jag talar icke i egen sak.

Herr Afzelius talade mycket om att man icke kan tänka så mycket på den patriarkaliska regimen, ty den tiden är nu förbi. Men när han sedan gick att bemöta grefve Hamilton, som påvisade, att det skulle för den lille jordägaren vålla mycket stor svårighet, ifall 7 § finge den nuvarande lydelsen, sade herr Afzelius, att det icke vore så farligt, ty råder bara ett godt förhållande mellan jordägare och arrendator, skulle den svårigheten nog komma att lösas. Har icke herr Afzelius därigenom kommit tillbaka till det patriarkaliska förhållande, som han en stund förut med sådan skärpa fördömt?

Jag hade tänkt mig att yrka bifall till herr von Möllers förslag, men af skäl, som grefve Hugo Wachtmeister anför, ber jag att få förena mig med honom i yrkandet på återremiss.

Herr Sjöcrona: Herr talman, mina herrar! Då icke mindre än två ledamöter af kammaren yrkat på återremiss, anhåller jag att få återföra i herrarnes minnen hvad herr Afzelius redan meddelat, nämligen att Andra Kammaren redan antagit denna paragraf oförändrad, och att en återremiss således icke kan föranleda till annat, än att lagutskottet inkommer med en hemställan till kammaren att i denna fråga fatta beslut.

Då jag nu fått ordet, skall jag be att få säga något angående det ändringsförslag, som blifvit framställt af herr von Möller. Som herrarne torde erinra sig, skulle enligt detta förslag första punkten

bibehållas oförändrad, men de båda följande utgå. Sista punkten: »Ej må i aftalet — — — — — verkan» skulle däremot stå kvar. Skall den punkten stå kvar, hvilket äfven jag anser den bör göra, vinnes icke det, som väl ändå dessa talare syfta på, nämligen att vid de tillfällen, då extra arbete behöfves särskildt på gården, skall jordägaren kunna få detta från torparen. Genom att utesluta de två föregående punkterna vinner, enligt min åsikt, jordägaren egentligen icke något annat, än att han slipper ifrån att säga till andra dagen förut, innan torparen skall infinna sig för att göra dagsverket. Men märken väl, mina herrar, denna bestämmelse innehåller ju endast, att när dagsverken skola utgöras under viss tid af året, skall jordägaren säga ifrån för hvarje tid, hvilka dagar i veckan arrendatorn skall inställa sig och göra dagsverken. Har arrendatorn fått besked om detta en gång, så är det klart, att han skall komma dessa dagar. Det är icke meningen, att han för hvarje vecka skall hafva besked på lördagen, för att han skall vara skyldig att komma på måndagen. Han har ju en gång fått besked, och det gäller naturligtvis hela tiden. Det kan således icke vara något vidare betungande för jordägaren att lämna uppgift. Det behöfver ju endast ske en gång för hvarje tidsperiod.

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.
(Forts.)*

Om nu jordägaren icke vinner något på borttagandet af dessa punkter, så förloras så mycket mera därigenom, att det skulle komma att saknas bestämd föreskrift om, när dagsverken skola utgöras. I det hänseendet skulle lagen helt och hållet tiga. Detta kan väl icke vara lämpligt och öfverensstämmande med den grundsats, som genomgår denna paragraf och hela lagförslaget? Jag vill således hemställa till kammarens ledamöter att icke lyssna till detta ändringsförslag och vill därjämte tillägga, att denna paragraf af Andra Kammaren antagits med stor majoritet. Detta är, som vi redan hört, en social fråga, en humanitetsparagraf, och jag tror därför, att kammaren gör klokast, om kammaren antager paragrafen oförändrad.

Herr von Möller: Herr Sjöcronas tal om att detta skulle vara en humanitetsparagraf låter visst mycket vackert. Det har icke påvisats, att jordägarna i vår tid begå några öfvergrepp mot sina arrendatorer, så att något behof af skydd för arrendatorerna medelst en dylik humanitetsparagraf förefinnes ej.

Hvad herr Sjöcrona vidare talade om, att jordägaren icke skulle vinna något, om den sista punkten i paragrafen bibehålles, förstår jag icke. Det är naturligtvis icke tal om, att man skulle få lof till att i kontrakten intaga något om skyldighet för arrendatorer att *utöfver* fastställda dagsverken på tillsägelse utgöra ytterligare sådana. Det var ju detta, folket under hofveritiden suckade öfver, att icke arbetsskyldigheten var begränsad. Därför anser jag, att punkten bör stå kvar.

Sedan får jag tacka herr Afzelius för det synnerligen goda

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.

(Forts.)

betyg, som han gaf mig såsom jordägare; jag sätter synnerligt värde därpå och hoppas och tror, att han har rätt i sitt omdöme. Men jag skulle vara honom ytterligare tacksam, om herr Afzelius ville vara så god att svara på min fråga i stället för att gå omkring den. Lagberedningen hänvisar på arbetsaftalet för att, som jag sade, komma omkring de besvärligheter, som ställas i vägen för jordägaren, ifall paragrafen antages oförändrad. Men herr Afzelius svarade icke på hvad jag frågade. Jag anser det svaret emellertid vara af synnerlig vikt för framtiden för dem, som komma att — mången nog med blandade känslor, antager jag — läsa denna dags protokoll, ty vid tillämpningen af lagen blifva herr Afzeli namn och vittnesbörd tungt vägande. Jag önskar därför, att han ville uttala sin mening, huruvida ett arbetsaftal som det, jag förut nämnde, och som träffas på lika lång tid som arrendekontraktet, icke kan kasseras af domstolen, om det för öfrigt är formellt riktigt. Jag ber herrarna vara öfvertygade om, att detta är icke mina egna fantasier, det är tvärtom en mycket framstående jurist, som satt dessa myror i hufvudet på mig. Vill herr Afzelius föröka sin godhet och plocka bort myrorna, vore jag mycket tacksam, och jag tror, att eftervärlden blir honom tacksam, om han på det sättet lemnar en förklaring i den viktiga frågan.

Ett yrkande på återremiss skall, efter hvad vi hafva hört, icke tjäna till någonting, men jag anser i alla fall, att jag måste vidhålla mitt förut framställda förslag, till hvilket jag fortfarande yrkar bifall.

Herr Afzelius: Jag har icke begärt ordet nu för att hafva det sista, utan för att svara på en fråga, som jag trodde mig redan hafva besvarat. Herr von Möller frågar mig återigen: kan man göra ett arbetsaftal på lika lång tid som man kan sluta ett arrendeaftal om att utgöra dagsverken efter en friare metod? Därpå svarar jag utan all tvekan *ja*. Men det blir ju att kringgå lagen, säger herr von Möller. Nej, jag upprepar det, där är skillnad. Här sätter icke den ene kontrahenten in hela sin ställning, sin arrenderätt så som han blir tvungen att göra, om det skall gå in i arrendekontraktet. Det är en högst väsentlig skillnad. Att en jordägare kan göra ett aftal med sin arrendator likaväl som med hvem annars det vara må, det kan väl icke betvivlas.

Det är den ena anledningen, som uppkallat mig. Den andra var den, att grefve Fredrik Wachtmeister till mig riktade en förebräelse för inkonsekvens, då jag å ena sidan sade, att det finns icke längre verkligt utrymme för den patriarkaliska regimen, den är förgången, men å andra sidan sade om de små jordbrukarne, som kunna komma att lida af detta, att när det hårdt klämmer, kommer nog hjälpen frivilligt, om det råder ett godt förhållande. Jag ber grefve Wachtmeister bemärka skillnaden. Med denna patriarkaliska regimen är makten på den ena sidan, från *den* sidan

kan man ge efter och visa välvilja, den andra sidan har ingenting att begära, ingen rätt att fordra någonting. Men hvad jag tänkt mig var, att välviljan skulle vara frivillig och ömsesidig. Att välvilja människor emellan är en faktor, med hvilken man icke vidare kan räkna, har jag visserligen icke tänkt mig, långt därifrån, men *frivilligheten* måste finnas både på den ena och den andra sidan. *Angående lagförslag om nyttjanderätt till fast egen- dom m. m.*
(Forts.)

Grefve Wachtmeister, Fredrik: Jag ber endast att få ändra mitt yrkande och instämma med herr von Möller. Då Andra Kammaren tagit denna paragraf, är yrkande på återremiss utan mening.

Herr Boström, Filip: Jag har, herr talman, i motsats mot flere föregående talare icke så mycket att anmärka mot denna paragraf oförändrad. Jag menar, att svenska jordbrukare böra mer och mer arbeta på att arbetsaftal för torpare och backstugusittare bortfalla. Jag har funnit mig mycket väl däraf, i det jag borttagit alla arrenden, som hade sådan skyldighet. Det visade sig för dem omöjligt att skaffa karlar och lämpligt folk, och detta gjorde, att deras ekonomi mer och mer försämrades, till ägarens nackdel också. Jag har anställt alla mina torpare mot kontant aflöning, och erfarenheten har visat, att de bestått vida lättare och att deras ekonomi blifvit vida bättre än förut. Jag erkänner, att det kan finnas ställen i skogsbygden, såsom grefve Wachtmeister från Blekinge omtalade, där en liten fattig hemmansägare har ondt af att hans två eller tre torpare icke kunna fullgöra dagsverken. Ja, det må vara, att han har ondt af detta, men hafva icke alla samma olägenhet? Regnet kommer likaväl på jordägarens och arrendatorns mark som på den fattige torparens, och jag menar, att den förre måste på ett eller annat sätt söka reda sig utan att taga bort arbetskraften för de mindre besuttne.

Af dessa skäl tillåter jag mig yrka bifall till lagutskottets förslag.

Grefve Wachtmeister, Hugo: Jag ber att på samma grund som grefve Fredrik Wachtmeister få återtaga mitt yrkande om återremiss.

Herr Åkerberg: Jag har svårt att förstå, att man inlagt så stor betydelse för jordägarne i denna paragraf. Såsom herr von Möller framhöll, skulle svårigheten ligga däri, att man icke skulle kunna få buda arbetare till den dag man önskar, men enligt min mening kan man göra detta såsom paragrafen nu lyder, då den innefattar bestämmelse om att man kan beställa arbetaren till två dagar efteråt. Efter den förklaring, som herr Afzelius lämnat, kan en egendomsägare uppgöra med sin arrendator om vissa öfverdagar, och han har ju enligt paragrafens lydelse rättighet att bestämma

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.

(Forts.)

dem till viss tid af året. Han kan således bestämma öfverdagarne till skördetiderna i augusti och september. Då skulle den enda olägenheten vara, såsom herr von Möller sade, att han icke kan få säga till arbetaren så sent som dagen innan han behöfver honom. Det är en olägenhet, säger herr von Möller, att han redan två dagar förut behöfver buda dagsverkaren, emedan han icke kan säga, om regn kommer att hindra hans skördearbete. Men jag tror äfven, att det skulle vara svårt för herr von Möller att, om han budar kvällen före, kunna säga, om väderleken kommer att lägga hinder i vägen för arbetet. Jag finner icke, att någon stor vikt bör läggas vid denna sak.

Då nu Andra Kammaren tagit paragrafen och hela lagen oförändrad, vore det mycket beklagligt, om Första Kammaren skulle lägga hinder i vägen. Jag anhåller, att kammaren måtte bifalla paragrafen.

Herr von Möller: Jag har icke begärt ordet för att fortsätta pygméns kamp mot giganten, utan endast för att — på samma gång jag ber att få tacka herr Afzelius för den upplysning han lämnat, att man kan på sidan om kontraktet uppgöra ett särskildt arbetsaftal — få inlägga en gensaga mot honom, då han säger, att dagsverkaren i sådant fall icke insätter sin ställning, sitt vara eller icke vara. Jo, herr Afzelius, det är det han gör. Om han bryter mot aftalet, får han betala skadeersättning, något slags vite till jordägaren, som kan sättas så pass högt att det leder till samma mål. Det blir ruinerande, lika ruinerande för honom. Man skall icke inbjuda till en sådan krokväg. Det är därför jag opponerat mig mot förslaget.

Hvad beträffar herr Åkerberg, förstår jag icke, hur herr Åkerberg läst paragrafen och om han förstått hvad den innebär. Här är det icke fråga, om det skall vara två eller tre dagar för budningen, utan jag har talat om rätten att buda *villkorligt*. Det är fråga om, huruvida jag skall hafva rätt att säga: »kom i öfvermorgon eller någon annan viss dag, *om det blir vackert väder*, eljest blir ni hemma.» Det är detta villkor jag fordrar. Det är detta, som gör den stora skillnaden,

Friherre Tamm: Då det hittills har inträffat, att endast stora godsägare och jurister yttrat sig i denna fråga, så torde det tillåtas mig, som är en mycket liten jordbrukare, att yttra mig i saken.

Det vill förefalla mig, som om man hade något för stor farhåga för hvad som kan komma att inträffa med afseende å jordägarnes rätt att få sitt arbete utfördt, ty det står dem ju fritt att jämte arrendeaftalet om viss bestämd dagsverksskyldighet såväl med arrendatorn som med andra träffa aftal om arbetsskyldighet, som icke har med arrendekontraktet att göra och hvars försummande således icke kommer att medföra vräkning från det inne-

hafda torpet. De hafva således mycket större förmåner, än som motståndarne till denna paragraf sökt göra gällande. Men då man framställer fordran på att få hafva en obestämd dagsverksskyldighet att kommendera från arrendatorn, och då man framställer fordran på att budning skall kunna kontramenderas på just denna dag, synes det mig vara fara att antaga ett sådant ändringsförslag, som här framkommit. Jag vågar påstå, och det har sagts förut af herr Afzelius, att risken för den store jordägaren att få en dag en hop arbetsfolk, som han ämnar sysselsätta med aftaladt arbete, den risken är mycket större för arrendatorn, som försummar en dag och icke kan göra något annat i stället, hvilket den store jordägaren i de flesta fall kan, och han bör ju vara så förutseende, att han tänker på att det kan inträffa regnväder i skördetid och har annat arbete i beredskap.

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*
(Forts.)

En liten anmärkning, som gjorts mot denna paragraf, är, att det står bara dagsverksskyldighet, som skall göras till *jordägare*, och man har fäst uppmärksamheten på att äfven arrendatorer kunna hafva torpare, som hos dem göra sin dagverksskyldighet. Jag tror icke, att herrarne behöfva fästa sig så mycket vid detta, ty där inträder arrendatorn i jordägarens ställe.

Så är det åtminstone med mig på det lilla jordbruk, som jag talade om att jag drifver. Och hvad är skillnaden mellan den nytta, som jag har af ett förut bestämdt arbete, och nyttan af ett arbete, till hvars utförande jag kallat tillfälligtvis? Skillnaden synes mig vara ingen, och bara rättigheten att kunna utarrendera en mindre egendom mot utgörande af dagsverksskyldighet synes mig för de stora jordägarne så stor, att de icke böra tveka. I de små jordbrukarnes namn tvekar jag icke alls att yrka bifall till paragrafen.

Herr Kennedy: Jag har icke något nytt uppslag att göra i denna fråga. Jag har endast begärt ordet för att få tillfälle säga, att jag kan ansluta mig fullständigt till de synpunkter, som blifvit framställda af herr Afzelius. Emellertid tillåter jag mig att påpeka en omständighet, som icke synes mig hafva blifvit tillräckligt kraftigt framhållen. Det är sant, att för den mindre jordbrukaren, särskildt i mindre befolkade trakter, har torpareinstitutionen mycket stor betydelse, i det att han på grund af densamma kan, när han önskar hjälp, skaffa sig sådan, och han ställer vanligen afgiften så, att den kan beräknas till mycket högt värde, då han lämnar bort sitt torp, och den, som tager emot torpet, beräknar också att få ett mycket högt pris; men den, som varit landtbrukare och samtidigt arbetsgifvare i annan riktning än jordbrukarens, i orter, där detta torpssystem mycket brukas, där små torp utlämnas af mindre jordbrukare, kommer lätt och hastigt till insikt om att det systemet, att torparen är skyldig att, när helst han kallas af jordägaren eller arrendatorn, inställa sig till arbete, är för torparen förstörande, där-

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.

(Forts.)

för att om han har lönande arbete på annat håll, måste han lämna det arbetet för att inställa sig hos jordägaren. Han kommer, kallad föregående dag, men på grund af väderleksförhållanden eller andra omständigheter finns intet arbete åt honom att utföra. Han har emellertid nödgats lämna det kanske mycket mera inbringande arbetet och blir af med detta. Jag tror icke, att, då det finns tillfälle för de mindre jordbrukarne att göra öfverenskommelse med torparne utanför arrendeaftalet, det kan vara någon fara att acceptera paragrafen, sådan den här är framställd. Jag hyser ingen fruktan för 7:e § och yrkar därför bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade herr talmannen, att i afseende på förevarande paragraf yrkats, dels att densamma skulle godkännas i enlighet med utskottets förslag, dels ock, af herr *von Möller*, att paragrafen skulle godkännas med uteslutande af den del däraf, som började med orden »för hvarje arrendeår» och slutade med orden »meddelats honom».

Sedermera gjordes propositioner jämlikt dessa yrkanden, och förklarades propositionen på godkännande af utskottets förslag vara med öfvervägande ja besvarad.

8—27 §§.

Godkändes.

28 §.

Denna paragraf hade följande lydelse:

»Sker öfverlåtelse af fastigheten efter det arrendatorn tillträtt densamma, gälle utan särskildt förbehåll arrendeaftalet mot nye ägaren, där aftalet var skriftligen upprättadt; var ej aftalet så upprättadt, och vill ej nye ägaren låta arrendatorn kvarsitta, uppsäge han aftalet inom tre månader efter det öfverlåtelsen skedde, eller vare aftalet mot honom gällande.»

Herr Unger: Det har allt hittills varit en af både jurisprudence, lagstiftningen och lagskipningen i vårt land antagen och erkänd regel, att ett aftal, som träffats mellan två personer, icke kan binda tredje man, därest icke innehafvaren af den rätt, som grundas på aftalet, genom lagliga åtgärder förvärfvat sakrätt. Från denna regel stadgas i denna paragraf en mycket betänklig afvikelse, då i paragrafen föreskrifves: »Sker öfverlåtelse af fastigheten efter det arrendatorn tillträtt densamma, gälle utan särskildt förbehåll arrendeaftalet mot nye ägaren, där aftalet var skriftligen upprättadt; var ej aftalet så upprättadt, och vill ej nye ägaren låta arrendatorn kvarsitta, uppsäga han aftalet inom tre månader efter det öfverlåtelsen skedde, eller vare aftalet mot honom gällande.» Om en person alltså köper en egendom och det finnes ett arrendekontrakt,

hvarigenom egendomen är upplåten på arrende på t. ex. 20 års tid, gäller detta arrendeaftal mot köparen, fastän säljaren icke gjort något förbehåll därom eller köparen eljest erhållit del af aftalet, under den förutsättning, att arrendatorn tillträdtt arrendet. Nu förmodar jag, att lagutskottets och lagberedningens syn på saken varit den, att, därest arrendatorn tillträdtt sitt arrende, det icke kunde förefinnas någon svårighet för köparen att göra sig underrättad, om det finnes ett arrende eller icke. Om detta skulle vara lagberedningens och lagutskottets åsikt, synes detta emellertid bero på ett fullständigt misstag, ty det möter nog ganska stora svårigheter för den, som köper en fastighet, att under alla förhållanden få veta, om den är utarrenderad eller icke. Dels kan det inträffa, att arrendeaftalet icke afser hela egendomen, utan blott en utgård, dels kan man ock tänka sig, att omständigheterna exempelvis äro sådana, att köpslutet beträffande den egendom, som upplåtits med nyttjanderätt, sker i slutet af mars månad, och då arrendet skall tillträdas den 14 mars, men det ej därför är säkert, att arrendatorn flyttat till fastigheten, kan det vara en vanskelig sak för köparen att afgöra, om arrende finnes. Arrendekontraktet behöfver ju nämligen icke alls hafva delgifvits honom, utan när han kommer till egendomen efter att hafva fått sitt gravationsbevis, där ingenting nämnes om något arrendeaftal och han ej heller på förfrågan af den han köpt fastigheten utaf eller af egendomsagenten fått någon upplysning om sådant aftal, får han efter köpslutet veta, att egendomen är utarrenderad på 20 års tid. En högst betänkelig osäkerhet, som kan förorsaka köpare af fastighet stora förluster, uppstår således vid nyss angifna förhållanden. Det nuvarande stadgandet, att för rättighetens tryggande fordras inteckning af densamma eller också att förbehåll om arrendeaftalets giltighet gjorts af säljaren, måste då anses vida bättre. Den nya bestämmelsen skulle verkligen kunna leda till så stor osäkerhet och svårighet för den, som köper en fastighet, att den skulle lägga hinder i vägen för köp att komma till stånd. Det finnes också en stor frestelse att missbruka det nya stadgandet sålunda, att säljaren gör upp med en person att arrendera fastigheten mot en summa en gång för alla och sedan så mycket billigare emot det att säljaren förtiger aftalet för köparen. Visserligen har den nye köparen i sådant fall rätt att vända sig mot säljaren och fordra skadestånd. Det är ju mycket rättvist och bra, att en sådan utväg finnes. Men att köparen kan göra gällande denna rätt mot en person, som förut begått det bedrägeriet att icke tala om att nyttjanderätt till fastigheten varit upplåten, är föga sannolikt. Den, som inlåtit sig på affären på sådant sätt, som säljaren gjort, har nämligen säkert ordnat så, att han icke kan betala skadestånd. Vid sådant förhållande förmenar jag, att det skulle vara lämpligt att vidtaga en modifikation af detta stadgande i paragrafen, så att densamma finge följande lydelse: »Sker öfverlåtelse af fastigheten efter det arrendatoren tillträdtt den-

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

(Forts.)

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

(Forts.)

samma, gälla utan särskildt förbehåll arrendeaftalet mot nye ägaren, där aftalet var skriftligen upprättadt och före öfverlåtelsen köparen delgifvet eller eljest veterligt; var ej aftalet så upprättadt och delgifvet eller nye ägaren eljest veterligt, och vill ej nye ägaren låta arrendatorn kvarsitta, uppsäga han aftalet inom tre månader efter det öfverlåtelsen skedde, eller vare aftalet mot honom gällande.» Det vore väl ändå ett skydd för köparen af en fastighet, om ett arrendeaftal mot honom icke skulle vara bindande, om detsamma icke vore honom delgifvet eller eljest veterligt. Jag har visserligen ingen förhoppning om att detta mitt förslag skall antagas, och det kanske kan anses något förmätet att göra anmärkning mot ett stadgande, som af lagberedningen, lagutskottet, Kungl. Maj:t och högsta domstolen förordats. Jag anser emellertid, att denna sak är så viktig, att jag funnit det vara min plikt såsom riksdagsman och gammal landtdomare att uttala mina farhågor. Jag vill därför taga mig friheten att hemställa om återremiss af denna paragraf i syfte, att en modifikation af stadgandet måtte ske i den riktning, jag här tagit mig friheten omnämna.

Herr Afzelius: Herr Unger har berört en punkt i detta förslag, som är af mycket stor och ingripande betydelse. Genom stadgandet i denna paragraf har man ur vår rätt i stort sedt tagit bort den gamla regeln: köp bryter legostämman. I stället har man föreslagit, att ett arrendekontrakt och ett hyreskontrakt, som skriftligen upprättas och gått i fullbordan, så att tillträde af fastigheten skett, skall gälla mot den nye ägaren.

Det är egentligen vid hyresaftal, som denna bestämmelse har så stor betydelse; vi veta ju alla, hvilket oskick på grund af det nuvarande stadgandet bedrifvits vid dessa aftal. Naturligtvis har lagberedningen vid denna nya bestämmelse noga tagit i öfvervägande, huruvida densammas tillämpning skulle medföra fara för rättssäkerheten. Ifall man utan vidare hade strukit den gamla regeln, att köp bryter legostämman, och i stället satt ett stadgande, att köp aldrig bryter legostämman, så att en ny ägare finge finna sig i alla nyttjanderättskontrakt, som den föregående ägaren upprättat, då hade herr Unger haft alldeles rätt. Ett stadgande af sådant innehåll hade varit ödeläggande för fastighetskrediten, d. v. s. för omsättningen af fastigheter. Men när man inskränker detta stadgande på det sätt, lagberedningen gjort, så tror jag, att, särskildt hvad vidkommer stad, detsamma icke skall vålla någon som helst fara. Det finnes väl nämligen icke någon, som köper ett hus utan att se till, om folk bor i våningarna. Är detta förhållandet, går han till ägaren och ber att få se dennes skriftliga kontrakt. Han kan då lita på att detta kontrakt är riktigt. I sådant syfte har nämligen föreslagits ett annat stadgande: att ändring i aftalet, som icke kommit in i husägarens kontraktsexemplar, icke gäller mot köparen. Därvidlag finnes således ingen fara för rättssäkerheten. Den, som

är förståndig och klok och något förtänksam — och för andra behöfver man väl icke sörja —, kan alltid vinna full trygghet med detta förslag.

I fråga om landsbygden medger jag, att den möjlighet icke är absolut utesluten, att det kan undgå den nye köparens uppmärksamhet, att en liten lägenhet är utarrenderad. Detta spelar emellertid ingen roll. Det gäller aldrig betydande saker. När man har att välja mellan å ena sidan att skydda en ny ägare mot att någon enda gång en sådan liten lägenhet finnes upplåten på arrende och å andra sidan att släppa detta stora och härliga, att man erkänner giltigheten af ingångna arrendeaftal — om man har att välja mellan å ena sidan möjligheten, att någon gång köparen får lida någon liten inskränkning, som han icke känt till, och å andra sidan att genomföra denna rensande reform, tvekar jag icke alls, hur jag skall välja.

Utan att jag på något sätt vill förtänka min högt ärade gamle vän, att han gör det yrkande, han nyss framställt, vågar jag dock mot honom framhålla, att någon gensaga mot detta stadgande icke gjorts i högsta domstolen, som dock främst har till uppgift och heller aldrig försummar att tillvarataga rättssäkerhetens intresse. Jag tror, att man utan risk kan bifalla förslaget i denna del, och jag yrkar därtill bifall.

Efter det öfverläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande af förevarande paragraf samt vidare därpå att paragrafen skulle visas åter till utskottet, och förklarades den förra propositionen, hvilken upprepades, vara med öfvervägande ja bevarad.

29—42 §§.

Godkändes.

43 §.

Herr Sjöcrona: I denna paragraf har ledsamt nog insmugit sig ett tryckfel. På andra raden står 9—9, 18, 22 — — — — §§. Det skall vara 6—9, 18, 22 — — — — §§. Detta tryckfel har rättats i Andra Kammaren. Jag yrkar således, att kammaren måtte antaga denna paragraf med den rättelse, att 9—9 utbytes mot 6—9.

Efter härmed slutad öfverläggning godkändes nu föredragna paragraf med iakttagande däraf, att det anmärkta tryckfelet å andra raden »9—9» rättades till »6—9».

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.
(Forts.)

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.
(Forts.)

Öfverskriften till 2 kap.

Godkändes.

3 kap.

1 §.

Förevarande paragraf lydde sålunda:

»Aftal, hvarigenom hus eller del af hus upplåtes till nyttjande mot lega, skall upprättas skriftligen, där ej upplåtelsen sker för tid understigande ett år eller, vid upplåtelse för längre tid, upplåtaren och hyresgästen annorlunda åsämjas.»

Herr Afzelius: Jag ber om förlåtelse, att jag i dag tager tiden ovanligt mycket i anspråk, men det kanske herrarne nog icke finna förvånande.

Jag vill här säga några ord om den reservation, som är afgifven utaf herr Nyström. en reservation, som icke utmynnar i något yrkande, och om hvilken han nyss enskildt sagt mig, att han icke heller skulle vidare tala. Denna reservation har emellertid sitt stora intresse. Den berör en mycket viktig fråga, den frågan: huru böra lagar affattas? Vi hafva varit inne något på den frågan förut i dag.

Hvarje svensk domare finner främst i sin lagbok »Några allmänna Reglor, där en domare skall sig alldeles efter rätta». Denna hederspiats i lagboken hafva domarreglerna, Olaus Petris verk, ännu i dag, och de förtjäna det, oaktadt de äro mer än 300 år gamla. Dessa visdomsord besitta ännu mycken giltighet. De voro, när de skrefvos, långt före sin tid, och de äro ännu i dag icke föråldrade. Uti dessa Olaus Petris domarregler lyder en regel så här — herrarne hafva säkert alla hört den —: »En god och beskedlig domare är bättre än god lag, ty han kan alltid laga efter lägligheten». Det ligger mycken sanning i detta. Hvad innebär det i själfva verket? Det innebär helt enkelt, att ingen lag någonsin kan omfatta alla det lefvande lifvets möjligheter, det kan endast den lefvande människan. Vill man därför af rättegången få ett resultat, som verkligen är rättvist och riktigt, måste man gifva ganska stort utrymme åt domarens eget omdöme. Men å andra sidan får man icke gå för långt på den vägen; det duger icke, att man sätter domaren i lagens ställe. Domaren skall vara lagens tolk och tjänare, men domaren skall icke, som de gamla sade: »finna» rätt; rätten skall finnas i lagen. Den enskilde medborgaren har ett bestämdt och fullkomligt befogadt anspråk att kunna på förhand veta, hvad som är rätt, att icke få veta det först genom en dom. Han skall kunna få veta ur lagen, hvad som är rätt. Och ju mera anspråken på denna medborgerliga själfbestämmanderätt växa, växa anspråken

på fullständighet i lagens bestämmelser. Här möta sålunda två intressen, som leda åt motsatta håll. Å ena sidan fordrar man en mer och mer omfattande reglering, så att hvarje lekman kan själf förskaffa sig kännedom om hvad som gäller och inrätta sig därefter, å andra sidan måste man erkänna omöjligheten af att genom reglering i detalj komma till riktiga resultat. Söker man kläfsbinda domaren i hvarje punkt, gör man honom till endast en lagläsare, en maskin.

Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.

(Forts.)

Denna stränghet i intressen, denna stridighet i intressen, denna svårighet att undvika ått för mycket och ått för litet är någøt som gäller för all modern lagstiftning både hos oss och i andra länder. I detta förslag har man nu försøkt att lösa problemet på följande sätt. Alla *rättsliga* regler, alla juridiska regler finnas i lagen upptagna. Där får icke domaren »laga efter lägligheten»; dessa regler gifvas i lagen. Men denna reglering är icke utförd i alla detaljer, den är icke tilläpåd på alla särskilda fall, som kunna möta, utan där är lämnadt ått visst utrymme ått domaren. Denna frihet i pröfningen utmärkes, som herr Nyström omnämnt, genom uttryck såsom »skäligen», »inom skälig tid», »utan oskäligt dröjsmål», »ringa betydelse» m. m. En sådan frihet är dock lämnad domaren endast under två förutsättningar. Den ena är den, att de frågor, som lämnats öppna för bedömandet, icke fordra någøt slags juridiskt omdöme, de äro sådana, som fordra endast ått vanligt sundt och förståndigt omdöme — hvilken klok, redbar och förständig man som helst skall kunna bedöma dem lika bra som domaren. Och för det andra gäller, att ått sådant redaktionssätt icke här användes i någøt fall, där man *kan* gifva en bestämd lösning, utan att det leder till några obilliga resultat. Jag skall bedja att få taga ått par exempel. Förslaget säger, att uppsägning skall ske inom en månad, inom ått år från det en viss händelse inträffat, därför att den tiden passar för alla fall. Litet för mycket i det ena fallet, litet längre än strängt taget vore behöfligt betyder här ingenting. Det är en gifven fördel att hafva en sådan fixering i lagen. Men jag tager ått annat exempel. Om en byggnad brunnit på en arrendegård, åligger det jordägaren att uppföra en ny sådan. Inom hvilken tid skall detta ske? Där *kan* jag icke stadga någon bestämd tid, inom hvilken byggnaden skall uppföras, ty det beror på olika årtider, på huru stor byggnaden är och på tillgången på byggnadsmaterial m. m. I ått sådant fall säger man, att det skall ske *utan oskäligt dröjsmål*. Hvad som därmed menas, det kan hvilken klok och förständig man som helst på den trakt det gäller säga, längre kan man icke komma. På det sättet lyckas man undgå att gifva en lösning, som icke passar för alla fall.

Nu säger herr Nyström: det må vara, att det är mycket enkelt att bedöma. Men just om sådana saker blifva ofta nog meningarna delade, när intressena äro motsatta och andarna stridbara; följden blir, att processer uppstå, och detta är ledsamt. Ja, det är verkligen ledsamt, det kan jag icke neka till. Därför skall man icke

*Angående
lagförslag om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom m. m.*

(Forts.)

använda denna utväg utan att det är nödvändigt. Men om jag har att välja emellan att i lagen upptaga fixa bestämmelser, som passa för några fall, men som blifva orättvisa i andra, eller att i sådan händelse åt domaren gifva rätt att lösa frågan efter förekommande omständigheter, så säger jag utan tvekan: jag väljer detta sista. Jag tager risken af rättegångar, ty endast af rädsla för rättegångar får jag icke formalisera lifvet.

Hvad jag nu sagt innebär icke något underkännande af de synpunkter, herr Nyström framfört. Tvärtom, dessa synpunkter hafva icke varit främmande för lagberedningen, såsom också framgår af motiven. Det är nämligen så, att man icke blott i allmänhet bör söka förekomma rättegångar, utan att detta särskildt hos oss är önskvärdt, ty vi måste erkänna, att vårt rättegångsväsen för närvarande icke gör rätten den tjänst, som man kan fordra. Det är bristfälligt i många afseenden, det är särskildt alldeles för långsamt. Därför vore det en stor fördel, om man kunde finna ett medel att komma till rätta åtminstone preliminärt utan rättegång. Så hafva vi till exempel i sjölagen för vissa fall ett skiljeförfarande, som icke är bindande. Om här varit fråga att lagstifta endast för storstäderna, för Stockholm och ett par andra städer, så försäkrar jag herr Nyström, att hans tanke hade tagit form och att vi skulle anordnat något sådant skiljemannainstitut. Men här är fråga om både stora och små städer, både om städer och landsbygden, och i den utsträckningen är ett sådant institut inpraktikabelt. Skulle man däremot för några bestämda städer, särskildt hufvudstaden, kunna åstadkomma en dylik anordning, vore detta utan tvifvel mycket nyttigt och välbetänkt.

Herr Nyström, Carl: Jag är naturligtvis den föregående talaren djupt tacksam för det välvilliga omnämnande, han gifvit om min s. k. reservation, som alldeles icke är någon reservation, därför att jag icke yrkat något, utan endast framhållit vissa synpunkter och önskningsmål. Jag skulle emellertid önska, att på samma gång han erkände det befogade i det bedömande af lagen, som förekommer i mitt uttalande, han äfven sagt något mera till förmån för det botemedel, som jag ifrågasatt för den mindre fördelaktiga inverkan, som lagen kommer att hafva på förhållandet mellan husegare och hyresgäst, *innan* det kommer så långt som till rättegång. Det är nämligen så, att i samma mån som dessa allmänna och mångtydiga ordasätt, som vimla i lagen, gifva domaren frihet och möjlighet till en rättvis dom, i samma mån äro de farliga i ett tidigare skede, där parterna kommit i tvist om lagens rätta innebörd. På detta förberedande stadium komma parterna — t. ex. husägaren och hyresgästen — med hvar sitt exemplar af lagen i sin hand, och den ena säger: jag tycker detta är skäligt, under den det andre säger: jag tycker icke detta är skäligt. Detta är önskvärdt, säger den ene. Ja, för herrn, men icke för mig, säger den andre. På

detta sätt uppkomma tvistigheter och upphetsning mellan parterna. Lika lämpliga som uttryck af ifrågavarande beskaffenhet äro i domarens hand, lika betänkliga äro de därför i detta föregående skede. Därför måste man med all kraft drifva på för att få ett nytt institut, som skulle kunna verka förmedlande mellan parterna i detta första skede, ett förlikningsinstitut. Detta synes mig vara en nödvändig påföljd af dessa af lagen använda mångtydiga uttryck. Sådana förlikningsinstitut äro under uppmarsch på flera områden, och jag vill särskildt nämna, att man kan hoppas, att ett sådant skall komma till stånd på kommunalt initiativ. Som jag tror, skall denna skiljedomare, denna nya myndighet, lyckas att förlika de tvistande parterna, som stå där och läsa lagen, hvar och en på sitt sätt. Skiljedomaren skall förklara, att den ena af dem har rätt och den andra orätt, och jag tror, att, om han är en ansedd man med auktoritet och sundt förstånd, parterna i många fall skola böja sig för hans förklaring. På detta sätt skulle en mångfald rättegångar förekommas, rättegångar som hafva sin egentliga orsak i den upphetsning, hvori parterna råka. Tilläggas må, att man på flera håll ifrågasatt, att denna skiljeman rentaf skulle hafva ett slags domsrätt.

Angående
lagförslag om
nytt janderätt
till fast egen-
dom m. m.
(Forts.)

Öfverläggningen ansågs härmed slutad, hvarefter föreliggande paragraf godkändes.

Öfriga delar af lagförslaget.

Godkändes.

Punkterna 2—14.

Utskottets förslag godkändes.

Utskottets i utlåtandet gjorda hemställan.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut öfver lagförslagen.

Anmälades och bordlades statsutskottets utlåtande och memorial:

n:o 5, angående regleringen af utgifterna under riksstatens fjärde hufvudtitel, omfattande anslagen till landtförsvarsdepartementet;

n:o 47, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om en ny förbindelseled mellan Baggensfjärden och den inre Stockholmskärgården;

n:o 48, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om

Första Kammarens Prot. 1907. N:o 19.

anslag till utgifvande af en uppslagsbok, innehållande kortfattade upplysningar angående 1907 års Riksdag och dess arbete;

n:o 49, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i frågor rörande anslag under riksstatens tredje hufvudtitel; och

n:o 50, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i frågor rörande anslag under riksstatens nionde hufvudtitel; äfvensom

Första Kammarens tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 1, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Konungen med begäran om utredning och förslag till åstadkommande för statens räkning af ett järnverk vid den blifvande inlandsbanan.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts under dagen aflämnade nådiga proposition till Riksdagen med förslag till ändrad lydelse af §§ 7, 9, 11, 12, 28, 32, 33, 35, 86 och 105 regeringsformen samt § 38 mom. 2 riksdagsordningen.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts denna dag aflämnade nådiga proposition till Riksdagen, med förslag till lag om ändring i vissa delar af 30 kap. rättegångsbalken.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts under sammanträdet aflämnade nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) med förslag till understöd m. m. åt vaktkonstapeln vid tvångsarbetsanstalten i Karlskrona J. A. Nilsson för honom genom olycksfall i tjänsten tillskyndad skada;

2:o) angående ny aflöningsstat för statskontoret;

3:o) angående anordningar för eldens ledning å pansarfartygen;

4:o) angående pension åt tryckeriföreståndaren vid sjökarteverket A. J. Aurell;

5:o) angående inköp af den kvarstående delen af Dädesjö församlings gamla kyrka m. m.; samt

6:o) angående rätt för rektorn vid folkskoleseminariet i Strängnäs S. F. G. Lundqvist till uppflyttning i högre lönegrad.

Upplästes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till delar af riksdagsbeslutet:

n:o 1, ingressen;

n:o 2, slutmeningen;

- n:o 3, angående bankovinsten;
n:o 4, angående ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken;
n:o 5, angående förhöjning af lägsta viktsatsen för inrikes bref;
n:o 6, angående vissa ändringar i gällande förordning angående stämpelafgiften;
n:o 7, angående ansvarsfrihet för fullmäktige i riksgäldskontoret;
n:o 8, angående val af Riksdagens justitieombudsman och hans efterträdare;
n:o 9, angående internering af alkoholister;
n:o 10, angående ändring af 18 kap. 16 § strafflagen; samt
n:o 11, angående verkställd granskning af fullmäktiges i riksbanken och fullmäktiges i riksgäldskontoret åtgärder för utförande af det dem gemensamt lämnade uppdrag i fråga om uppförande å Helgeandsholmen af riksdags- och riksbankshus.

Justerades sju protokollsutdrag för denna dag.

På framställning af herr talmannen beslöts, att de under dagen första gången bordlagda ärendena skulle sättas främst på föredragningslistan till nästa sammanträde; hvarjämte, likaledes på hemställan af herr talmannen, kammaren medgaf, att de anslag, som utfärdats till nu pågående sammanträdes fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Kammaren åtskildes kl. 3,17 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Tisdagen den 19 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 2,30 e. m.

Justerades protokollet för den 12 i denna månad.

Vid föredragning af ett från Andra Kammaren ankommet protokollsutdrag, n:o 159, med delgifning af nämnda kammares beslut öfver dess tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 7, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående anordnandet af apoteksväsendet efter utgången af år 1920, beslöt Första Kammaren hänvisa detta ärende till sitt tillfälliga utskott n:o 2.

Anmälades och bordlades statsutskottets utlåtanden och memorial:

n:o 2, angående regleringen af utgifterna under riksstatens första hufvudtitel, innefattande anslagen till kungl. hof- och slottsstaterna;

n:o 51, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen med förslag till lag angående civila tjänstinnehafvares rätt till pension m. m., dels ock fyra i anledning af samma proposition väckta motioner;

n:o 52, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående omföring till en pensionsfond för civila tjänstinnehafvare af vissa löneinnehållningar;

n:o 53, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ökning af lånefonden för rederinäringens understödjande;

n:o 54, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående beredande af lånemedel för år 1907 för fortsatt utveckling af statens telefonväsende;

n:o 55, om anvisande af de i regeringsformens 63 § föreskrifna kreditivsummor;

n:o 56, angående riksgäldskontorets bokföring;

n:o 57, angående inrättande af en svensk statsskuldbok; och

n:o 58, angående afsättande, i anledning af 1906 års statslåns upptagande, af medel för amortering å statsskulden; äfvensom

lagutskottets utlåtanden:

n:o 28, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder till tryggande af aftal rörande leverans af elektrisk energi; och

n:o 29, i anledning af väckta motioner om ändring af 15 § i förordningen angående försäljning af vin och öl.

Upplästes och godkändes bevillningsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, n:o 41, till Konungen, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående rätt att hos generaltullstyrelsen erhålla upplysning rörande tullbehandlingen af varor, afsedda att till riket införas.

Upplästes och godkändes lagutskottets förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

n:o 32, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående aflösning af afgäld från afsöndrad lägenhet; och

n:o 33, med begäran om framläggande af förslag till en invandringslag.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flera ledamöters begäran statsutskottets den 16 innevarande mars bordlagda utlåtande n:o 5.

Vid föredragning af statsutskottets den 16 innevarande månad bordlagda memorial:

n:o 47, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om en ny förbindelseled mellan Baggensfjärden och den inre Stockholms-skärgården,

n:o 48, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till utgifvande af en uppslagsbok, innehållande kortfattade upplysningar angående 1907 års Riksdag och dess arbete, samt

n:o 49, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i frågor rörande anslag under riksstatens tredje hufvudtitel,

godkändes de i dessa memorial föreslagna voteringspropositioner.

Föredrogs och företogs punktvis till afgörande statsutskottets den 16 i denna månad bordlagda memorial n:o 50, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i frågor rörande anslag under riksstatsens nionde hufvudtitel.

Punkterna 1 och 2.

De föreslagna voteringspropositionerna godkändes

Punkten 3.

Lades till handlingarna.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flere ledamöters begäran Första Kammarens tillfälliga utskotts den 16 innevarande mars bordlagda utlåtande n:o 1.

Herr *Kinander* afgaf en motion, n:o 53, i anledning af Kungl. Maj:ts förslag till lag angående stadsplan och tomtindelning.

Denna motion blef på begäran bordlagd.

Justerades fyra protokollsutdrag för denna dag.

På framställning af herr talmannen beslöts, att de under dagen första gången bordlagda ärendena skulle sättas främst på föredragningslistan till morgondagens sammanträde.

Kammaren åtskildes kl. 2,52 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.
